หนังสือเซอเชมสับรุก ถึงเจ้าพระยาพระคลัง

ฉบับที่ ๕

หนังสือ ของเซอเยิ่มสบรุก คำนับมายังเจ้าคุณเจ้าพญาพระคลัง หนังสือใบนี้เปนที่นำน่าแลกำกับเรื่องความ ว่าด้วยการซื้อขายแก่กัน ซึ่งเซอเยิ่มสบรุกแต่งร่างไว้แลส่งมายังเจ้าคุณให้พิจารณา ในข้อ ๆ ที่ลำดับกันไว้นี้ก็มีหลายสิ่ง อันยอมไว้ให้อำนาประโยชน์แก่กรุงเทพพระมหานครฝ่ายเดียว เซอเยิ่มสบรุกไว้ใจว่าท่านผู้เปนเสนาบดีทั้งหลายจะหมายดูสิ่งข้อเหล่านี้จึงจะเห็นว่า อันยอมดังนี้หวังจะให้คิดอ่านจัดแจงให้การซื้อขายนั้นเปนอันดีมีคุณตลอดทั้งสองเมือง

เมื่อแต่งร่างหนังสือเปนข้อ ๆ ลำดับกันดังนี้ ก็เลงเอาความว่าครั้นคนปราถนาจะซื้อสินค้าเปนมากไป คนที่จะขายก็จะจัดแจงทำสินค้าให้มาก ถ้ากำปั่นพ่อค้าอังกฤษเข้ามาค้าขายในกรุง ฯ เปนอันมาก กำปั่นพ่อค้าข้างกรุง ฯ จะไปค้าขายในเมืองแดนอังกฤษยิ่งมากขึ้นเหมือนกัน แล้วถ้าการค้าขายกับประเทศอื่น ๆ ทวีขึ้นมาก ก็จะเปนเหตุให้เมืองกรุงเทพ ฯ เปนสบายปรกติดี ด้วยว่าพวกจีนแลคนชาติอื่น ๆ ที่อยู่ใต้บังคับของกรุง ฯ ก็จะมีการทำเต็มมือเต็มใจ การอันนี้มีคุณแลเงินภาษีส่วยสาอากรที่จะเข้าคลังหลวงก็จะยิ่งขึ้นมากกว่าทุกวันนี้

ในเมืองใด ๆ ถ้าบ้านเมืองสงบสบายตลอดขอบขัณฑเสมาเปนปรกติดีแล้ว เงินส่วยสาอากรที่จะเข้าคลังหลวงจึงจะมากขึ้น ที่บ้านเมืองเล่าก็จะสบาย อย่างนั้นก็อาไศรยเหตุการค้าขายกันกับประเทศอื่นโดย

มาก ถ้าภาษีแลค่าธรรมเนียมแรงนัก การค้าขายก็ถอยลง อาณาประชาราษฎรได้ความเดือดร้อนเปนอันมาก เงินที่เข้าคลังหลวงก็น้อยลง น่าที่จะเกิดโกลาหลเสียพระเกียรติยศไป ความอันนี้ถูกกันกับเมืองนี้แลเมืองอื่นทั่วกันไป

เซอเยียมสบรุกมิได้สงไสยว่าท่านผู้เปนเสนาบดีในกรุง ฯ มิได้เข้าใจความดังนี้ อันจะสงไสยดังนั้นมิได้ แต่ว่าเซอเยียมสบรุกเห็นความนี้ควรแก่การที่จะปฤกษาหาฤๅกันจึงชักมาว่า ในภาษาอังกฤษมีคำปราชมาว่า เมื่อไพร่ฟ้ามั่งคั่งบริบูรณ์ ท่านกระษัตริย์บรรธมสวยดี เมื่อไพร่ฟ้ายากจน ท่านกระษัตริย์มีแต่จะกรรแสง เหตุดังนี้ถ้าท่านผู้เปนเสนาบดีปราถนาจะให้ความศุขแผ่ไปใหญ่ขึ้นมากในกรุงเทพ ฯ ทั้งเมืองอังกฤษ แลปราถนาจะให้จำเริญศุขสวัสดิแก่กระษัตริย์ทั้งสองฝ่าย จึ่งควรให้เสนาบดีทั้งสองเมืองอุสาหพากเพียรจะให้การซื้อขายแก่กันยิ่งมากยิ่งง่าย อย่าให้ขัดขวางเพราะเห็นแก่ประโยชน์คนหนึ่งสองคน ฤๅเพราะใจสงไสยกันแลกัน

ใครผู้ใดมิได้กลัวคนที่เปนเพื่อนกัน ก็ไว้ใจในเพื่อนคนนั้นแล้วหาภัยอันตรายมิได้ แลเพื่อนนั้นกลับไว้ใจในเพื่อนที่ไว้ใจในตน แต่ว่าถ้าคนมาสงไสยด้วยเพื่อน น่าที่จะให้เพื่อนกลับมาสงไสยแทน จึงมีแต่จะกลัวกันมาทั้งสอง ถ้อยคำภายนอกยังหวานดี แต่ภายในก็กินแหนงชิงชังกัน เปนอย่างไรกับผู้คน กับบ้านเมืองก็เปนอย่างนั้น

แต่ว่าฝ่ายกรุงเทพพระมหานครกับเมืองอังกฤษก็มิได้สงไสยกัน มีแต่จะไว้ใจแก่กัน แลที่ไว้ใจนั้นยันกาลให้ไว้ใจยิ่งมาก

ดังนั้นแลพระเกียรติยศแห่งกระษัตริย์ทั้งสองจะสูงขึ้นเปนอันยิ่ง เสนาบดีจะเปนใหญ่ แลคนยากคนจนได้มีอาหารกิน ในคำที่ว่าด้วยการค้าขายที่นี้ ความปราถนาอันจะเปนประโยชน์แก่อังกฤษแต่สองสิ่งเท่านั้น คือว่าให้ลดค่าธรรมเนียมในกำหนดค่าปากเรือให้น้อยลงประการ ๑ แล้วอย่าให้มีใครพิกัดคาดค่าสินค้า เว้นไว้แต่เจ้าของสินค้า ให้พ่อค้าไทยพ่อค้าอังกฤษซื้อขายแก่กันโดยคล่อง ๆ ไม่มีใครขัดทัดทานนั้นเปน ๒ ประการด้วยกัน

ควรที่จะกล่าวไว้ว่า ค่าปากเรือเดี๋ยวนี้เปนมากนัก เหตุดังนี้เรืออังกฤษที่จะเข้ามาค้าขายน้อยลำ ถ้ากำหนดจะมามากเปนหลายลำก็จะทำให้สินค้าที่มีในกรุง ฯ ยิ่งมากขึ้นแล้ว ครั้นมาหลายลำค่าปากเรือเมื่อรวมกันเข้าก็จะมากขึ้น แลครั้นสินค้าเกิดมากแล้วค่าภาษีก็จะยิ่งมากเหมือนกัน ถ้าทำดังนี้ที่ลดค่าปากเรือจะกลับเปนประโยชน์แก่กรุงเทพ ฯ เหมือนกับเมืองอังกฤษ แลการที่จะซื้อขายกันก็จะจำเริญขึ้นทั้งสองฝ่าย

อนึ่งครั้นว่าให้พ่อค้าอังกฤษกับพ่อค้าข้างกรุง ฯ ค้าขายแก่กันด้วยคล่องง่าย มิให้ผู้ใดขัดขวางนั้น เสนาบดีอังกฤษมิได้ปราถนาสิ่งใดอื่นเว้นไว้แต่การที่สัญญาไว้แล้วในหนังสือที่เมซะเบอนีช่วยแต่งแต่ก่อน

ถ้าจะว่าด้วยน้ำตาลทรายฤๅสินค้าอื่น ถ้าเจ้าภาษีมาพิกัดคาดค่าไว้แล้ว พ่อค้าจะซื้อสินค้านั้นด้วยคล่องเปนปรกติไม่ได้ ถ้าเจ้าภาษีก็ดีคนอื่นก็ดีถือฎีกามาคาดค่าสินค้าได้ ก็เห็นว่ามีคนอื่นแทรกตัวเข้า มิใช่คนที่จะซื้อมิใช่คนที่จะขายแล้ว ที่จะซื้อจะขายด้วยคล่องด้วยไม่ได้ อันจะทำดังนี้เปนที่ห้ามแล้วในหนังสือสัญญานั้น ถ้าเจ้าภาษีฤๅคนอื่นมิได้ฎีกาให้อาญาแก่ตัว ก็มิอาจที่จะทำได้ ถ้าน้ำตาลทรายนั้นขายได้แต่แห่งเดียว ยังจะว่าขายคล่องถูกต้องกับใจความในคำสัญญานั้นก็หามิได้ เหตุดังนี้เซอเยียมสบรุกเห็นว่ามิใช่ข้อใหม่ ๆ เปนข้อทยอมไว้แล้วในหนังสือก่อนแล้ว ถ้าได้ถือตามก็จะเปนคุณแลประโยชน์แก่พ่อค้าอังกฤษแลพ่อค้าข้างกรุง ฯ ด้วยให้ซื้อให้ขายกันดี ถ้าจะเอาเข้าของอันเปนสินค้ามาพิกัดค่าให้แรงมากนัก ก็ขายไม่ได้คนจึงไม่ทำ ถ้าขายได้ก็ขายแต่น้อย คนทำจึงทำน้อยเข้า ถ้าจะทำให้ดีแก่ผู้ซื้อแลผู้ขาย ก็ให้มีกฎหมายหลวงกำหนดค่าภาษีตามควรแก่ธรรม ครั้นใช้ค่าภาษีนั้นแล้ว ให้เจ้าของสินค้าแลผู้ซื้อตกลงกันเองตามแต่จะได้ อย่าให้คนอื่นแทรกเข้ามาว่าได้จึงจะดี

ถ้าแลข้างอังกฤษแลกรุง ฯ คิดอ่านเห็นพร้อมกันตามความที่ลำดับไว้ในร่างหนังสือสัญญาอันส่งมานี้ ก็จะเปนคุณแลประโยชน์แก่พวกอังกฤษเปนประการใด ก็เปนประโยชน์แต่เพียงว่าการซื้อการขายมีกำหนดเปนแน่แล้ว จึงจะทวีขึ้นมาก แลประโยชน์อันนี้ได้แก่ชาวกรุง ฯ เหมือนกันกับชาวอังกฤษ

ท่านผู้เปนมหากระษัตริย์ครองราชสมบัติในกรุงเทพพระมหานคร ได้ทรงพระกรุณาตั้งพระไทยปรารภจะให้ชาวพระนครอยู่เย็นเปนศุขทั่ว ได้ทรงโปรดปรานต่อพ่อค้าอังกฤษ แลตั้งเปนราชสัมพันธมิตรไมตรี ต่อแผ่นดินอังกฤษอันสนิทแล้ว เมื่อพระองค์ทรงพระไทยประกอบด้วย พระกรุณากว้างใหญ่แลพระปัญญาอันแหลมดังนี้ ก็น่าที่พระองค์จะเห็น ชอบในการคิดดังว่ามาแล้วนี้ แลยิ่งกว่านี้อีก ถ้าเปนแต่ผู้มีวาศนาน้อย ปัญญาน้อยอันจะเปนที่ไว้ใจดังนี้ก็หามิได้

ถึงดังนั้นแล้ว เซอเยียมสบรุกได้ตริกตรองความเห็นว่า ท่าน ผู้เปนอธิปไตยครองแผ่นดินอังกฤษทรงพระไทยถือไมตรีต่อท่านผู้เปน กระษัตริย์เสวยราชสมบัติในกรุงเทพ ฯ เปนอันสนิท เซอเยียมสบรุก จึงเห็นว่าควรที่จะยกสินค้าอันเปนของสำคัญถึงเจ็ดประการ ด้วยสินค้า เจ็ดสิ่งนั้น ถ้าขุนนางฝ่ายกรุง ฯ จะจัดแจงอย่างไร ๆ ขุนนางอังกฤษ ไม่ว่าประการใด ถ้าจะให้เจ้าภาษีพิกัดค่าสิ่งเหล่านี้ฤๅไม่พิกัด จะขาย ฤๅไม่ขาย อังกฤษไม่ว่า ถ้าจะถือว่าที่ลดค่าปากเรือเปนที่เสียประโยชน์ แก่กรุง ฯ ที่ยอมยกสินค้าให้เปนประโยชน์แก่กรุง ฯ ฝ่ายเดียวเปนที่ แทนกันหลายเท่า

ฝ่ายเข้าเปลือกเข้าสาร คำสัญญาอันส่งมานี้ว่า เมื่อใช้ค่าภาษี แล้วจึงซื้อกันขายกันแลเอาไปได้ เซอเยียมสบรุกเข้าใจว่าเมื่อแรกดู ความนี้ดูเหมือนเปนเหตุที่จะขัดได้ แต่ท่าเซอเยียมสบรุกยังเห็นว่า ถ้าเจ้าคุณเจ้าพญาพระคลังกับเสนาบดีทั้งหลาย ได้พิจารณาตริกตรอง

ดี ๆ แล้ว จึงจะทราบว่าการนี้คงจะมีประโยชน์มาก เงินภาษีที่จะเข้าคลังหลวงจะมากขึ้น แลอาหารกินในเมืองจะบริบูรณ์ขึ้นมาก

ดินในกรุงเทพ ฯ เปนที่เกิดผลดกบริบูรณ์มาก ผู้คนก็มาก ถ้าเอาเข้าเปลือกเข้าสารขายเอาไปจากเมืองเปนมาก ๆ คนทั้งหลายจึงจะอุส่าห์ทำนาให้เกิดผลเข้าให้ยิ่งมาก ครั้นเข้ามีมากแล้ว ราคาแก่ชาวบ้านพลเรือนคงจะถอยน้อยลง คนจนจะได้ซื้อง่าย ๆ ไม่ขัดสนเลย บัดนี้ถึงดินควรแลบริบูรณ์มาก คนปลงใจลงทำไร่นามีแต่น้อย ด้วยว่าเมื่อทำแล้วจะเอาเข้านั้นทำอะไรเขาไม่รู้ จะขายไปเมืองอื่นเอาเงินเปนกำไรไม่ได้ ห้ามเสียแล้ว

ถ้าเอาเข้าเปนภาษีหาบละสลึง ค่าภาษีรวบกันจะเปนอันงาม แลเมื่อจะบรรทุกเรือกำปั่นไม่ต้องเก็บภาษีเรือ แลผู้ซื้อผู้ขายจะได้ซื้อขายกันด้วยคล่องไม่มีใครขัด

สินค้าทั้งเจ็ดประการที่ยอมให้ไว้แก่กรุงเทพ ฯ กับทั้งค่าปากเรือแลค่าภาษีต่าง ๆ จะเปนเงินเข้าคลังหลวงเปนมาก แลเปนที่กำหนดเปนแน่ ถ้าเว้นไว้แต่ขึ้นลูกขึ้นดินขึ้นเท่านั้น แล้วให้เจ้าภาษีถือแลพิกัดค่าเหมือนทุกวันนี้ ไม่เปนที่ผิดหนังสือสัญญาที่แต่งไว้ในปี ๑๗๒๗ ฤๅการนี้เปนเหตุที่สงไสยได้ แต่ว่าที่นี้ยกไว้อย่าให้เปนที่เคืองกันเลย ด้วยว่าเซอเยี่ยมสบรุกจะใคร่กล่าวให้เจ้าคุณเจ้าพญาพระคลังทราบเปนแน่ว่า เมื่อเซอเยี่ยมสบรุกเข้ามาปฤกษาหาฤๅกันคราวนี้ มิได้ปราถนาที่จะเอาความสิ่งใดอันมิชอบแก่เสนาบดีข้างกรุงเทพ ฯ เปนที่เคืองใจกันเอาความนั้นมาว่าหามิได้ มีแต่จะขอให้เจ้าคุณพิจารณาดูในประโยชน์

ที่จะเกิดแต่คำสัญญาดังว่ามานี้ แล้วเอาเหตุการทุกสิ่งกราบทูลแก่พระมหากระษัตริย์กรุงเทพ ฯ จะได้ทรงพระปัญญาอันประเสริฐตรัสให้ทราบ

อนึ่งอันจะกำหนดค่าภาษีแห่งสินค้าต่าง ๆ ด้วยการนั้น หนังสือที่สัญญากับเมชะเบอนีได้ว่า ถ้าขุนนางฝ่ายกรุงเทพ ฯ คาดค่าภาษีมากเท่าใดตามแต่เห็นชอบก็ทำได้ จึงไม่มีห้าม แต่ที่ว่าถ้าพิกัดคาดค่าภาษีในสินค้าที่เกิดในกรุงเทพ ฯ ให้แรงนักเกินเหลือ ก็เปนที่สำแดงน้ำใจเปนปรากฏว่า หวังจะให้การค้าขายกันกับคนอังกฤษเสีย และเมืองทั้งสองจะให้ขาดจากกัน ถ้ากำหนดค่าภาษีเปนแน่ในคำสัญญาใหม่ได้กำหนดไว้แล้ว ที่หลังพ่อค้าจะทุ่มเถียงกันไม่ได้ ตัดเหตุที่จะวิวาทกันให้สูญสิ้นที่เดียวจะคล่องสบายดี

เซอเยี่ยมสบรุกเห็นว่ามิตรไมตรีที่จำเริญมานานแล้ว ยังจะจำเริญยิ่งแม่นยิ่งสนิทกว่าแต่ก่อน

ฝ่ายอังกฤษที่ครองเมืองอินเดียได้ทำหนังสือสัญญากับกรุงอังวะว่า อันพวกพม่าจะมาประทุษฐร้ายต่อกรุงเทพ ฯ ก็หามิได้ และเปน ๒๔ ปีมาแล้วก็สงบดี ฝ่ายเมืองมลายูเถิงเกิดการกระบถวุ่นวายด้วยกัน ก็ยังกันไว้มิให้เปนอันตรายแก่เมืองไทย แล้วขุนนางฝ่ายอังกฤษเห็นแก่คำสัญญามิได้บังคับบัญชาในเมืองเหล่านั้นเปนประการใดเลย อนึ่งคิดอ่านกันด้วยการค้าขายกันนี้ เปนเหตุที่จะให้ไปมาซื้อขายกันยิ่งมากยิ่งดี ให้ประโยชน์ยิ่งมากแก่เมืองทั้งสองเมือง อันขุนนางอังกฤษจะถือมานะหวังจะให้เมืองตนเปนใหญ่แต่ท่าเดียวก็หามิได้ แต่ว่าตั้งใจเหมือนเปนเพื่อนสนิทจะไม่ปิดซ่อนสิ่งใด ตั้งใจควรแก่ไมตรีเปนอันดี

เห็นประโยชน์ข้างไหนมาชักชวนให้เข้าส่วนประโยชน์ด้วยกัน ในหนังสือที่กระษัตริย์ใหญ่ทั้งสองทรงอนุญาตตั้งสัญญากันสิ่งใดที่จะเปนประโยชน์แก่เมืองอังกฤษ ก็เปนประโยชน์แก่กรุงเทพ ฯ เหมือนกัน จะแยกกันไม่ได้ ถ้าบุคคลผู้ใดเปนชาวอังกฤษก็ดี ชาวกรุงเทพฯ ก็ดี ได้ปรารถนาให้ความสุขจำเริญไว้แก่เมืองของตน ผู้นั้นคงปรารถนาให้ความสุขจำเริญแก่เมืองทั้งสองฝ่ายเหมือนกัน

เซอเยียมสบรุกขอกล่าวไว้ดังนี้ หวังจะให้ท่านผู้เปนเสนาบดีณกรุงเทพ ฯ เข้าใจประจักษ์ว่า เสนาบดีข้างอังกฤษจะใคร่ทำการแต่ด้วยสัจเปนสุจริตธรรมสิ้นทั้งนั้น แล้วเซอเยียมสบรุกยังไว้ใจว่า ครั้นเสนาบดีได้พิจารณาดูความที่กล่าวมาแล้ว จะเอาไปกราบทูลท่านผู้เปนมหากระษัตริย์กรุงเทพ ฯ จะได้ทรงพระดำริห์

เรื่องความกำหนดการซื้อขายแก่กันเปนหลายข้อลำดับกัน ที่เซอเยียมสบรุกส่งมายังเจ้าคุณเจ้าพญาพระคลังจะได้พิจารณา

ร่างสัญญาพิกัดสินค้า

ตั้งแต่แรกตั้งพระราชไมตรีกับกัมปนีที่ครองเมืองอินเดียฝ่ายหนึ่งแลมหากระษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ ฝ่ายหนึ่งก็ได้รักษาทางพระราชไมตรีสืบกันลงมา แลครั้นในจุลศักราช ๑๑๘๓ คฤศตศักราช ๑๘๒๖ ได้คิดอ่านกันทำหนังสือกำหนดว่าด้วยค่าปากเรือแลการค้าขายกัน หนังสือนั้นสำเร็จในเดือนซันนุเอริ ๑๗ ค่ำ ปี ๑๘๒๗ นับแต่ครั้งนั้นลงมา เหตุการบ้านเมืองผิดกันกับการแต่ก่อนหลายสิ่ง ไม่เหมือนแต่ก่อนแล้ว ครั้น

เหตุดังนั้นแล้ว ท่านผู้เปนใหญ่ครองเมืองเครตบริตันเมืองอิรลันด์แลเมืองฮินดูสถานฝ่ายหนึ่ง กับท่านผู้ดำรงแผ่นดินกรุงเทพ ฯ ฝ่ายหนึ่ง จึงปลงพระไทยพร้อมกันปรารภจะแต่งคำสัญญาใหม่ กำหนดว่าด้วยทางค้าขายกัน หวังจะให้ไปมาซื้อขายในเมืองทั้งสองยิ่งมากยิ่งคล่อง มีประโยชน์ยิ่งมากทั้งสองฝ่าย แล้วคำสัญญาใหม่จะเปนที่แทนคำสัญญาเก่าก่อนที่ว่าด้วยการค้าขาย แล้วให้คำใหม่นี้ติดเนื่องกันเข้าที่ปลายหนังสือสัญญาปลูกพระราชไมตรีกับกระษัตริย์ทั้งสองพระองค์อันที่พึ่งทำสำเร็จแล้วด้วยดี

ข้อ ๑ ฝิ่นเปนของต้องห้ามมิให้ซื้อขายเลยในแว่นแคว้นกรุงเทพ ฯ ถ้าใครเอาฝิ่นมาจับได้ ให้ริบฝิ่นนั้นเปนของหลวง แลผู้เอามาไหมเสียเปนเงินเหรียญร้อยแผ่น ถ้ามิได้ ใช้เงินให้เอาตัวจำไว้กำหนดหกเดือน

ข้อ ๒ สินค้าทั้งเจ็ดสิ่งนี้ คือ น้ำมัน ๑ ยิ้นลูกยิ้นแลดินยิ้นรวบไว้เปน ๑ เหล็ก ๑ กะทะเหล็ก ๑ เหล็กกล้า ๑ สุรา ๑ ไม้สัก ๑ เปน ๗ ประการด้วยกัน ทั้ง ๗ สิ่งนี้ ยอมให้ไว้แก่กรุงเทพ ฯ ฝ่ายเดียว จะพิกัดค่าภาษีไม่พิกัดตามแต่จะเห็นชอบในกรุงเทพ ฯ เรือแลกำปั่นลำใดทใช้ธงอังกฤษ จะเอาของเหล่านี้บรรทุกเข้ามาขายฤๅจะบรรทุกเอาไปก็มิได้ห้ามเสีย เว้นไว้แต่มีขาดหมายของขุนนางไทยอันเปนเจ้าพนักงานยอมให้ จึงจะทำได้

ข้อ ๓ เข้าสารก็ดีเข้าเปลือกก็ดี แลของอื่นทั้งปวงที่เปนสินค้าอย่าให้ต้องค่าภาษี เว้นไว้แต่ตามที่กำหนดไว้ในคำสัญญาใบนี้

ข้อ ๔ เว้นไว้แต่สินค้า ๗ ประการ ที่ยอมให้ไว้แก่กรุงเทพ ฯ ฝ่ายเดียว คนใต้บังคับอังกฤษก็ดี คนใต้บังคับแห่งกรุงเทพ ฯ ก็ดี จะซื้อจะขายกันในกรุงบางกอกก็ดี ในเมืองอื่นอันมีท่าจอดก็ดี จะทำได้คล่องมิให้ขัดข้องประการใด เมื่อว่าดังนี้ก็เข้าใจว่าเว้นแต่ค่าภาษีที่กำหนดไว้แล้ว เจ้าภาษีจะมาพิกัดคาดค่ามิได้ จะตั้งภาษีสินค้าว่าเปนของขายไปนอกเปนของเข้ามาแต่นอกมาขายนี้มิได้ ผู้ใดอื่นเว้นแต่ผู้ซื้อผู้ขายจะแทรกตัวเข้าทัดทานมิให้ซื้อขายกันคล่องง่ายอย่าให้ทำได้

ข้อ ๕ ค่าภาษีในน้ำตาลทรายขาว บัดนี้เปนหาบละ ๒ สลึง คำสัญญานี้จะได้ว่าให้แปลกเปลี่ยนกันก็หามิได้ ด้วยสินค้าที่เขียนลำดับกันไว้ข้างน่านี้ก็เหมือนกัน แต่สินค้าอื่นอันมิได้คิดเปนแทนภาษีที่ใช้ในของเข้ามาแลของที่เอาไปข้างนอกจดลงที่นี่ ให้ถือว่าหามีค่าภาษีไม่เลย

เข้าสารนั้นให้เปนภาษี	หาบละสลึง	คิดเปนแทนภาษี
น้ำตาลทรายขาว	หาบละ ๒ สลึง	
ครั่ง	หาบละ ๒ สลึง	
เขาสัตว	หาบละสลึง	
น้ำตาลทรายแดง	หาบละสลึง	
เกลือเกวียนละ	๒ บาท	
ไม้ฝาง	หาบละเฟื้อง	

ที่ใช้ในของเข้ามาแลของที่เอาไปข้างนอก

ข้อ ๖ ถ้ากำปั่นอังกฤษบรรทุกของมาขาย บรรทุกของไปขายข้างนอก ฤๅบรรทุกของเข้ามาทั้งบรรทุกออกไปด้วย ต้องใช้ค่าปากเรือวาละ ๕๐๐ บาท วานั้นคิดเปน ๗๘ นิ้วอังกฤษ เมื่อจะวัดปากเรือให้วัดบนดาดฟ้าชั้นบนก็ได้ชั้นสองก็ได้ ให้วัดตามที่กว้างมาก ค่าปากเรือดังนี้ให้คิดเอาแทนภาษีของเข้าออก ค่าท่าจอด ค่าร่องน้ำสารพัด ครั้นกำปั่นลำใดใช้ค่าปากเรือดังนี้แล้ว ถึงจะขนของขึ้นที่สองแห่ง ฤๅจะบรรทุกของที่สองแห่งสามแห่งในแว่นแคว้นกรุงเทพ ฯ มิต้องใช้อะไรอีกในเที่ยวนั้น

อนึ่งถ้ากำปั่นอังกฤษลำใดจะเข้ามาในแดนกรุงเทพ ฯ ปรารถนาแต่จะซ่อมแปลงเรือที่เสีย ฤๅจะซื้อเสบียงอาหารฤๅจะใคร่ถามข่าวรู้ราคาสินค้าเท่านั้นก็ยอม อย่าให้เสียค่าปากเรือเลย

ยังมีเหตุอื่นข้อเล็กน้อย จะคิดอ่านกันต่อภายหลังได้

จดหมายเหตุถวายร่างหนังสือตอบเซอเซมสับรุก

วัน ๗ เดือน ๑๐ ขึ้น ๘ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีจอโทศกเพลาบ่าย ๒ โมง เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พญาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี จางวางพระคลังสินค้าเอาร่างหนังสือตอบเซอเซมสับรุกฉบับที่ ๓ ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา หลวงศรีโยวภาษเปนผู้อ่านทูลเกล้า ฯ ถวายสิ้นข้อความ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตกแทรกลงบ้างวงกาเสียบ้างแล้ว ให้เอาร่างหนังสือไปส่งให้จมื่นไวย

วรนารถ ๆ จะได้ ให้ขึ้นกระดาษไปส่งให้เซอเซมสับรุก ฉนี้งพระเจ้าน้องยาเธอกรมวงษาสนิท จางวางกรมหมอ พญาพิพัฒน์โกษา พญาจุฬาราชมนตรี เอาร่างหนังสือตอบเซอเซมสับรุกฉบับที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๔ ขึ้นกรายบังคมทูลพระกรุณา พญาจุฬาราชมนตรีอ่านทูลเกล้า ๆ ถวายสิ้นข้อความ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ตกแต่งกวงกาเสียบ้างแล้ว ให้เอาร่างหนังสือนี้ไปส่งให้หมื่นไวยวรนารถ ๆ จะได้ ให้ขึ้นกระดาษไปส่งให้เซอเซมสับรุก

ในทันใดนั้น หมอยอนฝรั่งแปลคำไทยเปนคำอังกฤษแล้ว ให้นายพานิชเขียนฉบับที่ ๑ ที่ ๓ นายโยเสพเขียนฉบับที่ ๒ ที่ ๔ เปนอักษรอังกฤษขึ้นกระดาษตัวดีแล้ว ได้ให้ โยเสพฝรั่งกับหมื่นพิพิธอักษรนายเวรกรมท่าทาน โยเสพฝรั่งดูอักษรอังกฤษ หมื่นพิพิธอักษรอ่านฉบับไทยไปจนจบ ครั้นจบแล้วได้ถามโยเสพฝรั่งว่า เนื้อความถูกต้องกับฉบับไทยแล้วฤๅ โยเสพฝรั่งว่าถูกต้องดีแล้ว ๆ ได้ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์, ทูลกระหม่อมพระ, เสมียนยิ้ม, ทานสอบทั้ง ๔ ฉบับอีกก็ว่าถูกต้องไม่ผิดดีแล้ว ๆ โยเสพฝรั่งเอาอักษรอังกฤษพับผนึกปิดตราบัวผันประจำผนึกกำกับกัน อักษรไทยเข้าถุงต่วนเหลืองมีสายรูดปากถุง ปิดตราประจำครั่งประจำสายรูดแล้วใส่พานถ้าไหล่ทองปากประดับพลอย ให้หมื่นพิพิธอักษรนายเวรกรมท่าถือไปน่า หมื่นราชามาตย์ หมื่นทิพเสนา นายจ่าเรศ ไปให้เซอเซมสับรุกที่ตึกน่าวัดประยุรวงษอาวาศที่เซอเซมสับรุกอยู่

หนังสือเจ้าพระยาพระคลัง
ตอบหนังสือฉบับที่ ๑ ของเซอเซมสับรุก

หนังสือ เจ้าพญาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม ให้มายังเซอเซมสับรุก ด้วยเซอเซมสับรุกทำหนังสือมาให้เรา ๔ ฉบับ เปนอักษรไทย ปิดตราประจำมาด้วย แลมีอักษรฝรั่งกำกับ เราพิเคราะห์ดูใจความหาแจ่มแจ้งถูกต้องตามทำนองหนังสือไทยไม่ ว่าความซ้ำซากวนเวียนกลับน่าเปนหลัง ๆ เปนน่า เปนทำนองหนังสืออังกฤษซึ่งเคยมีมาถึงเราแต่ก่อน ๆ นั้น ครั้นจะให้พญาพิพัฒน์โกษาไปถามด้วยข้อที่ยังสงไสย เซอเซมสับรุกก็ว่าหนังสือไทยนั้นทำไปจะแจ้งอยู่แล้ว อย่าให้มาถามเลย เราจึงเก็บเอาความในหนังสือของเซอเซมสับรุกที่เข้าใจบ้าง ทำเปนหนังสือมาให้เซอเซมสับรุก ใจความในหนังสือของเซอเซมสับรุกฉบับที่หนึ่งนั้นว่า เซอเซมสับรุกเปนราชทูตถือรับสั่งพระมหากระษัตริย์เจ้าเมืองอังกฤษเข้ามา ว่าท่านเจ้าเมืองอังกฤษมีจิตรผูกพันธมิตรไมตรีเปนสนิท หวังจะให้ความศุขแห่งเมืองทั้ง ๒ จำเริญขึ้นด้วยทั้งราชไมตรี และจะได้มีโอกาศไปมาหาสู่ค้าขายเปนสดวก จะเล็งเอาแต่ประโยชน์ฝ่ายเดียวก็หาจำเริญไม่ เซอเซมสับรุกเข้ามาอาไศรยในกรุงพระมหานครศรีอยุทธยาดังนี้ เซอเซมสับรุกนับถือเจ้ากรุงอังกฤษฉันใด จะใคร่นับถือในพระมหากระษัตริย์กรุงพระมหานครศรีอยุทธยาคุ้นเดียวกัน เซอเซมสับรุกก็เชื่อใจว่าเราจะได้พิจารณาหาฤๅกันด้วยดี ปราศจากเหตุอย่าให้เคืองใจได้ การที่เปนคุณเปนประโยชน์ฝ่ายเมืองอังกฤษ ก็เปนคุณเปนประโยชน์ฝ่ายเมืองไทยเปนอันหนึ่ง

อันเดียวกัน จะแปลกกันก็หามิได้ แล้วว่านับได้ ๒๔ ปีมาแล้ว กปิตันหันตรีบารนีรับใช้แต่กัมปนีอันครองเมืองอินเดีย เข้ามาแต่งหนังสือสัญญาเปนราชไมตรีกัน คุณแลประโยชน์อันเกิดแต่ก่อนก็ปรากฎอยู่แล้วทั้ง ๒ ฝ่าย เซอเชมสับรุกว่าการที่จะปฤกษากันครั้งนี้ ให้ต้องด้วยพระเกียรติยศแห่งพระมหากระษัตริย์ผู้ครองเมืองไทยทั้งผู้ครองเมืองอังกฤษ แลซึ่งเซอเชมสับรุกว่าเปนราชทูตเข้ามาครั้งนี้จะจัดแจงปฤกษาหาฤๅกับเสนาบดีที่กรุงพระมหานครศรีอยุทธยา ทำนุบำรุงทางพระราชไมตรีกรุงพระมหานครศรีอยุทธยากับเมืองอังกฤษให้สนิทยิ่งขึ้นไปกว่าครั้งกปิตันหันตรีบารนีเข้ามาทำหนังสือสัญญา เมื่อคฤศตศักราช ๑๘๒๖ ปี เซอเชมสับรุกมิได้คิดที่จะให้เปนประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวหามิได้ คิดแต่จะให้มีความจำเริญ ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งสองพระนครจะได้อยู่เย็นเปนศุขให้เหมือนกันทั้งสองฝ่าย ถ้าเซอเชมสับรุกทำได้ดังนี้ เราผู้เปนเสนาบดีก็มีความยินดี ควรจะสรรเสริญว่าเซอเชมสับรุกเปนผู้มีสติปัญญารอบคอบ พูดจาอยู่ในยุติธรรม อุปมาเหมือนตราชูที่สันเที่ยงไม่รู้เงี่ยโคลงไปข้างฝ่ายเขาฝ่ายเรา จะจำเริญศุขภิยโยยศปรากฎชื่อเสียงไปชั่วกัลปาวสาน หนังสือรีงใจของเราให้มาณวัน ๔ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีจอนักษัตรโทศก

หนังสือเจ้าพระยาพระคลัง
ตอบจดหมายฉบับที่ ๒ ของเซอเชมสับรุก

หนังสือ เจ้าพญาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม ให้มายังเซอเชมสับรุก ด้วยในหนังสือฉบับที่ ๒ ของเซอเชมสับรุก เรา

พิเคราะห์ดูก็ไม่สู้เข้าใจแจ่มแจ้ง ซึ่งเซอเซมสับรุกว่าได้กล่าวไว้แล้วว่า ถ้าเห็นแก่การรักษาเขตรแดนกันก็ดี แลการซื้อขายกันก็ดี สิ่งใด ๆ ที่เปนคุณเปนประโยชน์ฝ่ายข้างหนึ่ง สิ่งนั้นก็เปนคุณแลประโยชน์พร้อมกันทั้ง ๒ ฝ่าย จะแตกกันแปลกกันก็หามิได้ แล้วเซอเซมสับรุกว่า เมื่อครั้งศึกพม่ากับอังกฤษสงบเสร็จกันแล้ว เขตรแดนพม่าต่อเขตรแดนกรุงพระมหานครศรีอยุทธยา เกรงจะเกิดวิวาทกัน กัมปนีผู้ครองอินเดียจึงให้กับตันหันตรีบารนีเข้ามาทำหนังสือสัญญา เพื่อจะมิให้วิวาทวุ่มเถียงกันด้วยที่เขตรแดนจำเดิมแต่นั้นมา พวกไทยจึงได้รู้ว่าพวกอังกฤษที่ต่อแดน ประพฤติเปนอันสมควรด้วยไมตรี มิได้ปองร้ายเหมือนพม่า เมื่อแต่ก่อนพม่าเคยยกล่วงเข้ามาชิงไชยกันคราวหลังนี้สงบดี ความซึ่งเซอเซมสับรุกว่าเมื่อการศึกพม่าสงบเสร็จกันแล้ว เขตรแดนแผ่มาต่อเขตรแดนกรุง ฯ เกรงจะเกิดวิวาทกัน กัมปนีผู้ครองอินเดียจึงให้กับตันหันตรีบารนีเข้ามาทำหนังสือสัญญา เพื่อจะมิให้วิวาทกันด้วยเขตรแดนนั้น ความข้อนี้หาเปนอย่างเซอเซมสับรุกว่าไม่ เมื่อเจ้าเมืองมังกล่าให้กับตันหันตรีบารนีเข้ามาทำหนังสือสัญญานั้น อังกฤษกำลังทำศึกกับพม่าอยู่ ยังหาแล้วกันไม่ พวกรามัญที่อยู่ณกรุงเทพ ฯ จึงเรียนท่านเสนาบดี ให้กราบบังคมทูลแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ขอยกกองทัพออกไปกวาดต้อนครอบครัวแต่บรรดาญาติพี่น้องเข้ามาไว้ที่กรุง ฯ ให้สิ้น จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพญามหาโยธารามัญราชคุมกองทัพรามัญยกออกไป ก็ได้ครอบครัวรามัญผ่อนเข้ามาบ้าง กองทัพก็ยังตั้งอยู่ที่แม่กระษัตรีย์ เราเห็นว่า

การครั้งนั้นอังกฤษติดน่าระวังหลังพว้าพวังอยู่ เจ้าเมืองมั่งกล่าจึงให้กปีตันหันตรีบารนีเข้ามา ว่าเจ้ากรุงอังกฤษให้เจ้าเมืองมั่งกล่าแต่งให้เปนทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาเปนไมตรีกับกรุง ฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์ เห็นควรจะเปนทางพระราชไมตรีกับเจ้ากรุงอังกฤษ จึงโปรดเกล้า ฯ สั่งเสนาบดีให้หากองทัพรามัญกลับเข้ามาณกรุง ฯ ซึ่งเซอเซมสับรุกว่าสองพระนครเปนทางพระราชไมตรีกัน ไม่ต้องระวังข้าศึกศัตรูนั้น เราก็เห็นว่าเปนไมตรีกันนั้นแลดี ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินก็ได้อยู่เย็นเปนศุข ทุกวันนี้ไทยกับอังกฤษเปนไมตรีกัน ไม่ต้องระวังรักษาเขตรแดนเหมือนอยู่ใกล้กับพม่าข้าศึกอย่างแต่ก่อน แลข้อความที่เซอเซมสับรุกว่าด้วยความเมืองแขกมลายู เมื่อเกิดการกระบดโกลาหลที่เมืองไทร อังกฤษก็ได้ป้องกันไว้มิให้เกิดไภยต่อกรุง ฯ ได้นั้น ความข้อนี้เมื่อคฤศตศักราช ๑๘๒๖ ปี เจ้าพญานครศรีธรรมราชลงไปจัดกองทัพที่เมืองไทร จะยกไปตีเมืองสลางอ ครั้งนั้นกปีตันหันตรีบารนีจะเข้ามาทำหนังสือสัญญา ยังอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เจ้าเมืองเกาะหมากจึงใช้ให้กปีตันหันตรีบารนีเข้ามาหาเจ้าพญานครศรีธรรมราชที่เมืองไทร ขอห้ามกองทัพมิให้ยกผ่านเมืองเกาะหมากลงไป ว่าพวกลูกค้าแขกจีนที่เมืองเกาะหมากจะพากันตื่นตกใจ เจ้าพญานครศรีธรรมราชก็งดกองทัพไว้ หาได้ยกกองทัพลงไปตีเมืองสลางอไม่ แล้วเจ้าพญานครศรีธรรมราชกับกปีตันหันตรีบารนีก็พากันเข้ามาทำหนังสือสัญญาที่กรุง ฯ แล้วกปีตันหันตรีบารนีขอพวกครัวรามัญ, มฤท, ทวาย, ตนาว, เปนคนชายหญิงใหญ่น้อย ๑๔๓๘ คน

กับเมืองแประซึ่งเปนเมืองขึ้นกรุง ฯ ได้ถวายดอกไม้ทองเงิน ๒ ครั้งแล้ว ก็เอาไปขึ้นกับเมืองเกาะหมากด้วย ให้เซอเซมสับรุกรฦกดูบ้าง ฤๅจะหารู้ความอันนี้ไม่ แลกับตันหันตรีบารนีได้ทำหนังสือสัญญาว่าด้วยการบ้านเมือง ๑๔ ข้อ การค้าขาย ๖ ข้อ ในหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ นั้น ว่าด้วยความเมืองไทร มิให้พวกพี่น้องพญาไทรเข้ามารบกวนเมืองไทร เมื่อจุลศักราช ๑๑๙๓ ปีเถาะตรีนิศก พวกพี่น้องพญาไทรยกมารบเมืองไทรครั้งหนึ่ง เมื่อจุลศักราช ๑๒๐๐ ปีจอสำเรทธิศก พี่น้องพญาไทรก็ยกมารบเมืองไทรอีกครั้งหนึ่ง เจ้าเมืองเกาะหมากได้ให้มาช่วยเจ้าพญานครศรีธรรมราช เอากำปั่นมายึดปากน้ำเมืองไทรไว้ทั้ง ๒ ครั้ง เราก็ได้มีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองเกาะหมาก ขอบใจเจ้าเมืองเกาะหมากเปนอันมาก เซอเซมสับรุกยกเอาความข้อนี้ขึ้นว่าเห็นว่าเราจะลืมเสียฤๅ เราก็ไม่ลืมคุณซึ่งได้เปนทางไมตรีกับเจ้ากรุงอังกฤษผู้เปนอธิปไตยในชาติอังกฤษ แลเซอเซมสับรุกเห็นว่าการอันจะเปนประโยชน์เมืองไทย ก็เปนประโยชน์แก่เมืองอังกฤษด้วยเปนอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าจะแยกกันให้แปลกกันก็เปนไม่ดี กลับเปนร้ายไป ฝ่ายอังกฤษก็เปนเมืองใหญ่ แต่มิได้ปรารถนาสิ่งใด ๆ เว้นแต่ที่ควรแก่ทางธรรมด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย เสนาบดีจะมาห้ามได้ฤๅ แล้วว่าเราประกอบไปด้วยใจอารีรักที่ชอบธรรม จึ่งมิได้กลัวสิ่งไร แจ้งอยู่กับใจเซอเซมสับรุกแล้วนั้น ซึ่งเซอเซมสับรุกพูดดังนี้ถูกต้องตามประเพณี เห็นว่าเซอเซมสับรุกเปนคนมีสติปัญญาวาจาก็อ่อนหวานสมกับคำเขาเล่าฦๅเข้ามาว่าเซอเซมสับรุกจะเจรจาสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็สัจจริง

มิได้เจือด้วยมารยาแลอุบายจะเอาแต่ประโยชน์ฝ่ายเดียว ซึ่งจะคิดให้สองพระนครจำเริญทางไมตรีให้ยิ่งสนิทนั้น เสนาบดีจะห้ามปรามด้วยเหตุอันใด ถ้าการทำได้ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายก็เปนประโยชน์ด้วยกัน ถ้าทำได้แต่ฝ่ายเดียว ฝ่ายข้างหนึ่งใช่นิไสยทำมิได้ก็ไม่เปนประโยชน์ สมด้วยคำเซอเชมสับรุกว่าถ้าแยกกันแปลกกัน ความดีก็กลับเปนร้ายไป ข้อซึ่งเซอเชมสับรุกว่าด้วยหนังสือสัญญา ที่ว่าด้วยการซื้อการขายแก่กันนั้น จะใคร่ให้ท่านเสนาบดีทั้งหลายพิจารณาตริตรองดู จะทำให้กรุงพระมหานครศรีอยุทธยาเปนไมตรีสนิทกันกับเจ้ากรุงอังกฤษอันมีพาหนะมาก อาไศรยแต่ที่ชอบธรรม จะได้จำเริญศุขสวัสดิปราศจากไภยเปนเนืองนิจ ความข้อนี้เราคิดเห็นว่าธรรมดาเมืองใหญ่ทั้ง ๒ จะได้ทำหนังสือสัญญาในทางพระราชไมตรีให้สนิท แลการซื้อการขายแก่กันจะได้ก็ด้วยน้ำใจสุจริตซื่อตรงต่อกันทั้งสองฝ่ายอย่างเดียว อันจะได้ด้วยข่มขืนน้ำใจกันนั้นหาได้ไม่ ซึ่งว่าเจ้ากรุงอังกฤษมีพาหนะมากนั้น พาหนะนี้ภาษาไทยเรียกว่ายวดยานคานหาม รถรัถอัศดรล่ามที่แปลหนังสืออังกฤษออกเปนคำไทยจะเข้าใจว่าเปนสลุบกำปั่นฤๅอันมีกำปั่นรบกำปั่นไฟเปนอันมากนั้น นานาประเทศทั้งปวงก็ย่อมสรรเสริญว่าเปนที่เกรงขามสง่างามอยู่ในท้องชเลฦก อุประมาเหมือนปลาวาฬ จะได้บริโภคมังษคชสารเสือโคร่งนั้นเปนอันยาก ซึ่งเซอเชมสับรุกว่าเมื่อเกิดการศึกสงครามที่เมืองจีน พวกขุนนางอังกฤษเปนภารธุระมาก เหตุดังนั้นนับแต่คฤศตศักราช ๑๘๔๐ ปี เมื่อยังเกิด

เหตุผิดคำสัญญาประการใด พวกขุนนางอังกฤษมิได้มาเรียนท่านเสนาบดีในกรุงพระมหานครศรีอยุทธยานั้น ซึ่งเชอเชมสับรุกว่าฝ่ายไทยทำผิดสัญญานั้นจะเปนความอันใด จะเปนด้วยความจีนเรือพู่กัด เมื่อจุลศักราช ๑๒๐๑ ปีกุนเอกศก กองตระเวนจับจีนเรือพู่กัดได้ลำหนึ่ง เมื่อจุลศักราช ๑๒๐๘ ปีมะเมียอัฐศก กองตระเวนก็จับได้อีกลำหนึ่ง พวกจีนเรือพู่กัดเหล่านี้บรรทุกฝิ่นเข้ามาเที่ยวจอดแอบฝั่งแอบเกาะขาย จนริมปากน้ำเจ้าพญา นัดหมายกันกับจีนคนชั่วในบ้านในเมืองเราให้ออกไปซื้อขายกัน ไม่เข้าซื้อขายในบ้านในเมือง แล้วเที่ยวกระทำหยาบช้าต่าง ๆ พวกจีนเอาฝิ่นเข้ามาซื้อขายมาทางบกก็มีทางน้ำก็มี จะห้ามปรามสักเท่าใด ๆ ก็ไม่ฟัง จับได้กระทำโทษจำไว้เฆี่ยนเสียก็มี ฆ่าเสียก็มี ริบราชบาทว์จนฉิบหายสิ้นทรัพย์สิ่งสินก็ไม่เข็ดหลาย เถิงอยู่ที่เมืองจีนบ้านเมืองเดิมของตัวก็นิยมกันสูบฝิ่น พากันยากจนไม่เปนอันซื้ออันขาย เกิดโจรผู้ร้ายซุกซุมจนบ้านเมืองจะล่มจมเสียด้วยฝิ่นแล้ว จีนที่เข้ามาอยู่ในขอบขัณฑเสมากรุง ฯ ก็กระทำดังนั้นชักชวนคนเพศอื่นภาษาอื่นแลคนไทยให้สูบฝิ่น ถ้าบ้านใดเมืองใดพากันสูบฝิ่นมากแล้ว ก็ไม่จำเริญกับบ้านนั้นเมืองนั้นเลย พระบาทสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ทรงเกลียดชังคนสูบฝิ่นนัก เสนาบดีแลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยช่วยกันระวังรักษาจะมิให้คนไทยแลคนในบ้านในเมืองสูบฝิ่นได้ ให้เหมือนชาติฝรั่งไม่มีผู้ใดสูบฝิ่นเลยแต่สักคนหนึ่งดีนักหนา บรรดาจีนเปนข้าแผ่นดินพระเจ้ากรุงปักกิ่ง ไปเที่ยวทำมาหากินอยู่ในบ้านในเมืองใด ก็ถือว่าเปนไพร่บ้าน

พลเมือง ๆ นั้น ได้ทรัพย์สิ่งสินแล้วกลับไปบ้านเมืองของตัว อ้ายจีนคนชั่วพวกนี้ค้าขายไม่สุจริต คิดแต่จะหาผลหาประโยชน์ใส่ตัวมันจะให้เมืองเปนไมตรีร้าวฉาน เหมือนจะเสี้ยมเขาควายให้ชนกัน อ้ายจีนเรือพู่กัดซึ่งจับไว้ได้ครั้งก่อนจำไว้ มิศยอนำเจ้าเมืองสิงหโปรามีหนังสือเข้ามาขอโทษออกไป แล้วว่าจะห้ามปรามมิให้เอาฝิ่นเข้ามาขายต่อไป ก็ให้พ้นโทษออกไปครั้งหนึ่งแล้ว อ้ายจีนเรือพู่กัดก็หาเข็ดหลาบไม่ ยังเข้ามาขายฝิ่นต่อไป กำปั่นตระเวนก็จับได้อีกลำหนึ่ง กอลแนลบัตวัดเจ้าเมืองสิงหโปรามีหนังสือขอโทษเข้ามา ก็ได้ให้ออกไปโดยทางไมตรีอีกครั้งหนึ่ง ได้มีหนังสือออกไปให้กำชับว่ากล่าว อย่าให้เข้ามาเที่ยวลอบลักขายฝิ่นต่อไป ทุกวันนี้ข้างฝั่งชเลตวันตกจีนเรือพู่กัดก็ยังบรรทุกฝิ่นเข้ามาในเขตรแดนเนือง ๆ มาคราวละ ๔ ลำ ๕ ลำ ๖ ลำ เที่ยวจอดซื้อขายตามเกาะทุ้งอ่าวชเล พบปะเรือไทยเล็ก ๆ ซึ่งไปมาตามริมฝั่ง ก็ลงเรือช่วงเอาขึ้นคาบศิลาไล่ยิงให้คนหนีขึ้นบก เก็บเอาทรัพย์สิ่งของไปแล้วกระทุ้งเรือจมน้ำเสียกระทำเนือง ๆ ต้องให้กำปั่นตระเวนแลเรือรบเรือไล่ออกไปประจำรักษาคอยระวังปราบปรามอยู่มิได้ขาด ซึ่งเราเล่าความเรื่องเรือพู่กัดมาให้เซอเซมสบัรุกรู้ดังนี้ ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวของเราทรงเกลียดชังคนซื้อฝิ่นขายฝิ่นสูบฝิ่นยิ่งนัก ความซึ่งเราว่ามาในฉบับ ๒ นี้ เซอเซมสบัรุกเปนผู้มีสติปัญญาตั้งอยู่ในยุติธรรม สันดานปราศจากโทโสโมโห ครั้นใจเข้ามาจะปฤกษาหาฤๅกันแต่ล้วนความดี ให้สองพระนครเปนไมตรีสนิทจำเริญยิ่งขึ้นไปกว่าแต่ก่อน จงพิเคราะห์ตริกตรองดู ก็จะเห็นว่าเราพูด

เปนความจริงข้าง หนังสือให้มาณวัน ๕ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีจอโทศก

หนังสือเจ้าพระยาพระคลัง
ตอบจดหมายฉบับที่ ๓ ของเซอเชมสับรุก

หนังสือ เจ้าพญาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม ให้มายังเซอเชมสับรุก ด้วยในหนังสือฉบับที่ ๓ ของเซอเชมสับรุก เราพิเคราะห์ดูก็ไม่สู้เข้าใจแจ่มแจ้ง ซึ่งเซอเชมสับรุกว่าฝ่ายขุนนางข้างอังกฤษ เมื่อจะหาฤาปฤกษาความนี้มิอยากทำสิ่งอันใด เว้นแต่ทำได้ด้วยทางอันควรจะบำรุงราชไมตรีให้จำเริญไว้กับเมืองทั้ง ๒ ถ้าได้บำรุงรักษาราชไมตรีให้ยิ่งแม่นมั่นคง แลจัดแจงทางซื้อขายแก่กันให้ยิ่งง่าย มีประโยชน์ยิ่งมากทั้งสองเมือง การนี้สิ่งเดียวถูกต้องกันกับกระแสรับสั่ง อันเซอเชมสับรุกได้รับแต่เจ้ากรุงอังกฤษนั้น จะได้ว่ากล่าวสิ่งใด ๆ เกินจากเจ้ากรุงอังกฤษก็หามิได้ แลความซึ่งเซอเชมสับรุกว่าพระมหากระษัตริย์ผู้ครองเมืองเครตบริตันเมืองอีรลันด์เมืองฮินดูสถาน มีคำสั่งให้เซอเชมสับรุกผู้มีสติปัญญารอบรู้ในความที่จะเข้ามาจำเริญทางพระราชไมตรี มาเจรจาการบ้านเมืองให้สองพระนครใหญ่เปนไมตรีให้ยิ่งแม่นมั่นคงขึ้นนั้น ฝ่ายเราก็มีความยินดีในถ้อยคำเซอเชมสับรุกว่ามาทั้งนี้ พระราชไมตรีจะได้ถาวรวัฒนาไปชั่วกัลปาวสาน แลซึ่งว่าถ้าผู้ใดมาว่าอย่างอื่น ผู้นั้นเปนแต่ล้วนคนใจพาล เปนศัตรูแก่เมืองทั้ง ๒ เซอเชมสับรุกไว้ใจว่าท่านผู้เปนเสนาบดีในกรุง ฯ เห็นจะไม่ฟังคำแต่ข้างเดียวเลย ความซึ่งว่า

ดังนี้ ตั้งแต่เรารู้ความว่าเซอเซมสับรุกจะเข้ามาณกรุงพระมหานครศรีอยุทธยา พวกลูกค้าก็เข้ามาเล่าฎากันต่าง ๆ เมื่อเซอเซมสับรุกยังอยู่ที่เมืองสิงหโปรา เรือไทย เรือจีน เรือแขก ลูกค้าซึ่งไปซื้อขายณเมืองสิงหโปรา กลับเข้ามาณกรุงพระมหานครศรีอยุทธยาก็พูดจาว่าความต่าง ๆ กัน ครั้นเซอเซมสับรุกไปอยู่ที่เมืองเกาะหมาก ฝ่ายแขกเมืองไทรเมืองปลิดไทยจีนเมืองพังงาเมืองถลาง ไปค้าขายเมืองเกาะหมากกลับมาก็พูดจาเลื่องฦๅกันเปนหลายอย่างมาจนทุกวันนี้ เรือจีนลูกค้าไปค้าขายเมืองไญกะตรา เมืองสำปาหลัง เมืองกุกังกลับเข้ามาก็ยังพูดจากันอื้ออึงไป เสนาบดีรู้ความแล้วก็มิได้เอื้อเฟื้อในถ้อยคำอันนั้น ถึงมาทว่าคนพาลจะมาหลอกลวงพูดจาเอาแต่ประโยชน์ตัว มิให้เปนประโยชน์กับผู้อื่นจะทำให้เสียประเพณีซึ่งเปนไมตรีกันนั้น หาควรจะฟังเอามาเปนแก่นสารไม่ ที่กรุงฯนี้เล่าลูกค้าจีน, แขก, ฝรั่ง, ต่างชาติต่างภาษาเข้ามาอยู่ค้าขายมากด้วยกัน เปนคนดีก็มีเปนคนชั่วก็มี คนที่ชั่วจะเก็บเหตุการในบ้านในเมืองไปพูดจาประการใดให้เซอเซมสับรุกฟัง ก็อย่าให้ถือเอาถ้อยคำอันนั้นไว้เปนอารมณ์ เหมือนกับเสนาบดีมิได้ฟังเอาถ้อยคำแห่งลูกค้าไว้ ถ้าใจเซอเซมสับรุกกับใจเสนาบดีประพฤติอย่างเดียวกัน ไม่ฟังเอาถ้อยคำคนผู้น้อยมาผูกพันให้เปนเหตุใหญ่ขึ้นแล้ว ทางพระราชไมตรีทั้ง ๒ พระนครใหญ่ก็จะจำเริญไปชั่วฟ้าแลดิน กับว่ายังเหลือแต่จะว่า ถ้าในร่างหนังสือสัญญาได้พบข้อใด ๆ อันมิได้เข้าใจโดยแท้ เปนเหตุที่สงไสยอยู่ เซอเซมสับรุกจะแก้ไขให้แจ้งแล้วถ้าเห็นชอบดี จะเอาคำแก้นั้นมาเขียนลงกำกับหนังสือสัญญาไว้ให้สิ้น

สงไสยก็ได้ แล้วเพื่อจะได้เข้าใจง่าย ควรที่จะหมายไว้ว่าหนังสือสัญญาที่ทำไว้ในคฤศตศักราช ๑๘๒๖ ปีมิได้เลีย ซึ่งเซอเซมสับรุกว่าหนังสือสัญญาข้อใดที่เปนที่สงไสย เซอเซมสับรุกจะแก้ไขให้แจ้งนั้น เราก็หามิความสงไสยสิ่งหนึ่งสิ่งใดในข้อซึ่งจะสัญญากันไม่ แลซึ่งเซอเซมสับรุกว่าความมาว่า ข้อ ๖ กับข้อ ๑๐ ในหนังสือนั้นทำให้ยืดยาวหน่อยหนึ่งในหนังสือใหม่ แลข้อ ๗ กับข้อ ๘ ในหนังสือสัญญาก่อน ๒ ข้อนั้นเปนเหตุจะขอยกขึ้นว่าใหม่ แลซึ่งเซอเซมสับรุกว่าจะขอยกหนังสือสัญญาเก่า ๒ ข้อ จะเพิ่มเติมขึ้นในหนังสือสัญญาเก่าอีก ๒ ข้อนั้น จะยกถอนไปเราก็จะยอมให้ถอนไปตามใจ ฝ่ายเราก็เคยไปถอนหนังสือสัญญาครั้งกัปิตันหันตรียารนีมาทำไว้ว่าด้วยความเมืองไทรข้อ ๑๓ เมื่อจุลศักราช ๑๒๐๓ ปีฉลูตรีนิศก มาครั้งหนึ่งแล้ว เซอเซมสับรุกจะขอเพิ่มเติมลงในหนังสือสัญญาข้อ ๖ กับข้อ ๑๐ นั้นก็จะให้เพิ่มเติมลง แต่จะเพิ่มเติมความลงอย่างไร ก็ให้ว่ามาเสียให้เข้าใจก่อน ถ้าเราเห็นว่าเปนประโยชน์ทำได้ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายแล้ว จะเพิ่มเติมความลงแลจะถอนความไปเราก็จะยอมให้ ถ้าเห็นการเปนแต่ฝ่ายเดียวแล้วเราจะยอมให้นั้นไม่ได้ ซึ่งเซอเซมสับรุกว่าเปนใจความว่าคนอังกฤษจะได้ที่อยู่ในเมืองไทย แลคนไทยจะได้ที่อยู่ในแดนอังกฤษก็ควร แล้วว่าพ่อค้านั้นจะค้าขายฤๅไม่ค้าขาย สุดแต่พ่อค้าเห็นชอบกับตนเอง กับเซอเซมสับรุกว่าได้ไว้เนื้อเชื่อใจในเราแลเสนาบดีทั้งหลายฝ่ายกรุงเทพ ฯ เปนอันดีนั้น เรากับเสนาบดีทั้งปวงก็จะปฤกษาหาฤๅจัดแจงโดยยุติธรรม แต่ที่ควรจะเปนประโยชน์ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ให้ไพร่บ้านพลเมืองอยู่เย็นเปนศุขสืบ

ไป ซึ่งว่าท่านผู้เปนกระษัตริย์ผู้ครองเมืองเครตบริตัน เมืองอิรลันด์ เมืองฮินดูสถานนั้นฝ่ายข้างหนึ่ง กับท่านผู้เปนอธิปไตยครองราชสมบัติในกรุงเทพพระมหานครศรีอยุทธยาฝ่ายข้างหนึ่ง ตั้งพระไทยพร้อมประสงค์จะระงับดับเหตุอันมิได้เข้าใจเถิงกันด้วยดีให้สูญปรารภ แล้วรักษาเมืองทั้งสองให้เปนศุขสำราญ จึงปลงพระไทยตั้งแต่งหนังสือสัญญา ๙ ประการดังนี้ เราจะนำความในหนังสือสัญญา ๙ ข้อของเซอเซมสับรุกขึ้นกราบทูลพระราชวงษานุวงษ์ให้ทราบ จะได้มีรับสั่งให้ประชุมเสนาบดีปฤกษาในข้อสัญญาซึ่งเซอเซมสับรุกทำมานี้ ถ้าปฤกษาเห็นพร้อมกันว่าถูกต้องตามพระราชประเพณีกรุงพระมหานครศรีอยุทธยาแล้วจึงจะให้มาต่อภายหลัง หนังสือให้มาณวัน ๕ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีจอนักษัตรโทศก

คำปฤกษาข้าทูลลออง ๆ ที่ตรวจร่างสัญญา

วัน ๑ เดือน ๑๐ ขึ้น ๙ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีจอโทศก ท่านเสนาบดีแลข้าทูลลออง ๆ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งรู้ลันทัดชัดเจนในการนานาประเทศทั้งปวง ประชุมกันในพระราชนิเวศน์มหาสถาน มีเจ้าพญาพระคลังเสนาบดี ที่สมุหพระกระลาโหมเปนประธาน พญาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี พญาราชสุภาวดีศรีบรมหงษ์ เจ้าพระยามหาโยธารามัญราช หมื่นไวยวรนารถภักดีศรีสุริยวงศ์ พระยาพิพัฒน์โกษาราชปลัด พญาจุฬาราชมนตรีเจ้ากรม ๆ ท่าขวา พญาโชฎึกราชเศรษฐี

เจ้ากรม ๆ ท่าซ้าย หมื่นทิพเสนา หมื่นราชามาตย์ ปลัดกรมพระตำรวจทหารแห่ต้นเชือกซ้ายขวา นายจ่าเรศมหาดเล็ก พญาสวัสดิวารีจางวางเจ้าภาษี ปฤกษาพร้อมกันด้วยหนังสือสัญญา ๙ ข้อของเซอเซมสับรุกขุนนางอังกฤษ ซึ่งเปนทูตถือรับสั่งพระมหากระษัตริย์ผู้เปนอธิบดีไตยในเมืองเครตบริตันอิรลันด์ แลอินดูสถาน มาขอทำหนังสือสัญญากับท่านเสนาบดีณกรุงเทพพระมหานครบวรทวาราวดีศรีอยุทธยา ในหนังสือสัญญาข้อหนึ่งนั้นว่า ตั้งแต่นี้ไปจะให้ความศุขสำราญแลราชไมตรีจำเริญไว้แก่เมืองทั้ง ๒ ตราบเท่ากัลปาวสาน ที่สัญญาดังนี้ คือกระษัตริย์ผู้ครองเมืองเครตบริตัน เมืองอิรลันด์ แลอินดูสถานฝ่ายข้างหนึ่ง กับท่านผู้เปนอธิบดีไตยครองราชสมบัติมไหสวรรย์ในพระมหานครศรีอยุทธยาฝ่ายข้างหนึ่ง แลราชวงษ์สืบ ๆ กันไปเบื้องน่าควรจะถือตามกันทั้ง ๒ ฝ่าย ข้อสัญญาของเซอเซมสับรุกข้อ ๑ นี้ เสนาบดีทั้งปวงปฤกษากันเห็นชอบด้วย ลอดวิศกันปามสตันขุนนางผู้ใหญ่กรุงอังกฤษกับเซอเซมสับรุกที่เปนทูตเข้ามาจำเริญพระราชไมตรี จะให้สองพระนครใหญ่เปนสัมพันธมิตรไมตรีวัฒนาถาวร สนิทยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนจนชั่วกัลปาวสาน ตามอย่างบุราณราชประเพณีสืบ ๆ มา เรามีความยินดีเปนอันมาก แต่ว่าจะจาฤกพระนามพระมหากระษัตริย์ทั้ง ๒ พระนครลงไว้ในหนังสือข้อสัญญานั้นหาสมควรไม่ อันราชประเพณีกรุงพระมหานครศรีอยุทธยา ท่านเสนาบดีแต่โบราณท่านจาฤกพระนามพระมหากระษัตริย์ทั้ง ๒ ฝ่าย ซึ่งเปนราชไมตรีกันไว้ในแผ่นพระสุพรรณบัตร ครั้งนี้เห็นสมควรที่จะจาฤกไว้ในแผ่นพระสุพรรณบัตรว่า

สมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ครอบครองศิริราชสมบัติในกรุงเทพพระมหานครบวรทวาราวดีศรีอยุทธยา กับพระมหากระษัตริย์ผู้ล้ำเลิศ อันเปนอธิปไตยในเมืองเครตบริตันเมืองอิรลันด์แลเมืองฮินดูสถาน พระมหากระษัตริย์ทั้งสองฝ่ายเปนมหามิตรไมตรีสุวรรณปัถพีเดียวกันอันสนิท ตั้งแต่ครั้งจุลศักราช ๑๒๑๒ ปีจอโทศก คฤศตศักราช ๑๘๕๐ ปี เซอเชมสับรุกเปนราชทูตเข้ามาจำเริญพระราชไมตรีณพระนครศรีอยุทธยา ทั้งควรจะให้ประกาศกับเมืองประเทศราชแลเมืองขึ้นข้าขอบขัณฑเสมาอาณาจักร ฝ่ายใต้ฝ่ายเหนือตวันตกตวันออก แลอาณาประชาราษฎรพ่อค้าพานิชทั้งปวงให้รู้จงทั่วกันว่าสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวณกรุงพระมหานครศรีอยุทธยา กับพระมหากระษัตริย์เจ้ากรุงอังกฤษ เปนมหามิตรพระราชไมตรีสนิทยิ่งกว่าแต่ก่อน ถ้าเซอเชมสับรุกเห็นชอบด้วยเราแล้ว กลับออกไปจงแจ้งความดังนี้กับลอดวิศกันปามสตันขุนนางผู้ใหญ่ในกรุงอังกฤษ ถ้าลอดวิศกันปามสตันขุนนางผู้ใหญ่ เห็นดีถูกต้องด้วยประเพณีข้างอังกฤษอยู่แล้วก็ควรจะกระทำด้วยกันดังนี้ทั้งสองฝ่าย ให้ทางพระราชไมตรีวัฒนาถาวรไปชั่วฟ้าแลดิน

ในหนังสือสัญญาข้อ ๒ ของเซอเชมสับรุกนั้นว่า ฝ่ายคนอันอยู่ใต้บังคับอังกฤษยอมจะให้มาแลมีที่อยู่แลค้าขายในเมืองไทย หัวเมืองที่เปนขอบขัณฑเสมาแห่งท่านผู้ครองกรุงเทพ ฯ แล้วพวกประเทศอื่น ๆ ได้รู้คุณแลโอกาศในการซื้อขายแลการอื่น ๆ เปนคุณประการใด จะได้แก่

คนอันอยู่ใต้บังคับอังกฤษเหมือนกัน อนึ่งถ้าคนอันอยู่ใต้บังคับกรุงเทพ ฯ จะไปมีที่อยู่ค้าขายในแดนอังกฤษทั่วเขตรแดนก็ยอมให้ทำได้ แล้วคนประเทศอื่น ๆ ได้คุณแลโอกาศในการซื้อขายแลการอื่น ๆ เปนคุณประการใด ก็จะได้แก่คนไทยเหล่านั้นเหมือนกัน ความข้อ ๒ นี้เสนาบดีปฤกษาพร้อมกันเห็นว่า คนไทยที่เปนพ่อค้าพานิช จะไปตั้งซื้อขายในบ้านเมืองอังกฤษหามิไม่ มีแต่คนโหยกเหยกละญาติพี่น้องทิ้งภูมิลำเนาไปเที่ยวอยู่ในเขตรแดนอังกฤษ คนดังนี้เราหาเอาเปนธุระไม่ เถิงจะไปเที่ยวอยู่บ้านใดเมืองใด กระทำผิดกฎหมายบ้านเมืองประการใด ก็ให้กระทำโทษกันตามอาญากฎหมายบ้านเมืองนั้นเถิด ซึ่งคนอยู่ใต้บังคับอังกฤษจะเข้ามาอยู่ค้าขายในแดนเมืองไทย หัวเมืองซึ่งเปนขอบขัณฑเสมาให้ได้เหมือนคนประเทศอื่น ๆ นั้น คนประเทศอื่นเข้ามาตั้งทำมาหากินอยู่ในขอบขัณฑเสมาช้านานหลายชั่วอายุคนมาแล้ว จนมีภรรยามีบุตรมีหลานเกี่ยวพันกันทุกชาติทุกภาษา เช่นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเหมือนกัน จะทำเรือกสวนไร่นาทำมาหากินประการใดก็กระทำได้ ถ้าคนเหล่านั้นกระทำผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมายก็กระทำโทษได้เหมือนคนไทย แลคนชาติอังกฤษแต่บุราณมาก็ยังไม่เคยเข้ามาอยู่ในเขตรแดนกรุง ฯ เมื่อจุลศักราช ๑๑๔๖ ปีวอกฉศก มิศหันแตรเข้ามาตั้งค้าขายอยู่ณกรุง ฯ ก่อนลูกค้าอังกฤษทั้งปวง เมื่อแรกเข้ามาอยู่ก็ซื้อขายกับลูกค้าพานิชเรียบร้อยเปนปรกติ หามีถ้อยความเกี่ยวข้องสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ต้องพระราชประสงค์ปืนใหญ่น้อยก็อุส่าห์หาเข้ามาจำหน่าย ก็ได้ซื้อหาไว้เปนกำลังสำหรับ

บ้านเมือง มิศหันแตรเข้ามาอยู่ที่กรุง ฯ หลายปี จนได้ฝรั่งชาติพุทเกตที่กรุง ฯ เปนภรรยาเกิดบุตรใหญ่แล้ว มิศหันแตรขอลาให้บุตรออกไปเรียนหนังสือที่เมืองวิลาศ เจ้าพนักงานก็ตามใจมิได้ขัดขวาง มิศหันแตรรู้อย่างธรรมเนียมณกรุง ฯ ทุกสิ่งทุกประการ ครั้นนานมาคุ้นเคยกันเข้ากับอ้ายพวกจีนคนร้าย ก็เอาฝิ่นซึ่งเปนของต้องห้ามเข้ามาลักลอบซื้อขายกัน แลจำหน่ายสิ่งของใด ๆ ไปกับลูกค้าก็เปนความเกี่ยวข้องกันเนือง ๆ พูดจาข่มขี่ข่มเหงลูกค้าหลายอย่าง แล้วมิศหันแตรพูดอวดว่ากำปั่นไฟใช้ได้รวดเร็วคล่องแคล่วนัก จึงเอากำปั่นไฟเข้ามาลำหนึ่งติดไฟขึ้นใช้กำปั่นให้ขุนนางแลราษฎรดูก็ไม่เห็นรวดเร็ว พอทัดกันกับเรือ ๙ พาย ๑๐ พาย ไม่เปนอัศจรรย์นัก กำปั่นลำนั้นก็เปนกำปั่นเก่าผุรั่วอยู่บ้างแล้ว จะขอขายให้ในหลวงเปนราคา ๑๒๐๐ ชั่ง เจ้าพนักงานไม่ซื้อไว้ก็โกรธ ว่ากล่าวเหลือเกินต่อเจ้าพนักงานต่าง ๆ ทำให้ผิดสัญญาซึ่งกับปิตันหันตรีบารนีทำไว้ เสนาบดีเห็นพร้อมกันว่าหันแตรพูดเหลือเกินก็ให้ขับไปเสีย ไม่ให้อยู่ในบ้านในเมือง แลมิศเฮพวกเดียวกันกับมิศหันแตร ไม่ได้ทำถ้อยความสิ่งไรให้เกี่ยวข้องการบ้านเมือง ก็ให้ได้อยู่ซื้อขายมาจนทุกวันนี้ มิศเฮก็ได้มาช่วยเจ้าพนักงานแปลหนังสือเขียนหนังสือฝรั่งอยู่บ้าง เราเห็นว่าแต่หันแตรเข้ามาอยู่คนเดียวเท่านี้ก็ยังองอาจพูดจาเหลือเกิน ถ้าอังกฤษจะเข้ามาอยู่ณกรุง ฯ มากแล้ว จะเที่ยวไปอยู่ในขอบขัณฑเสมาแห่งใด ๆ ก็จะมีความเทลาะวิวาทจนเถิงทุบตีกัน ฝ่ายอังกฤษ ฤๅฝ่ายไทยล้มตายลงฝ่ายหนึ่งก็จะเปนความใหญ่ขึ้น เห็นการดังนี้ ที่จะให้อังกฤษเข้ามาอยู่มากนักไม่ได้

บ้านเมืองจะไม่อยู่เย็นเปนศุข ทั้งจะทำให้ทางไมตรีมัวหมองไป ความข้อ ๒ นี้ขอเสียเถิด เราจะยอมให้ไม่ได้

ในหนังสือสัญญาข้อ ๓ ของเซอเซมสับรุกนั้นว่า ฝ่ายท่านผู้เปนกระษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ พระองค์สัญญาไว้ว่า ถ้าผู้ใดถือสาสนาแห่งพระเยซูคฤศ แลได้นมัสการตามสาสนานั้น ในแว่นแคว้นแห่งเมืองที่พระองค์ทรงครองอยู่ พระองค์อนุญาตให้ทำได้มิให้ขัด แลพระองค์จะประทานให้มีที่อันควรจะฝังศพของคนที่ถือดังนั้น อนึ่งฝ่ายท่านผู้เปนกระษัตริย์ครองเมืองอังกฤษนั้นก็สัญญาว่า ถ้าคนถือพระพุทธสาสนาอยู่ในแดนเมืองอังกฤษ คนเหล่านั้นจะได้นมัสการตามลัทธิของตนไม่ขัดสิ่งใด แล้วจะประทานให้มีที่จะฝังศพ จะเผาศพของคนที่ถือพระพุทธสาสนาเปนอันสมควร ความข้อ ๓ นี้ เสนาบดีปฤกษาพร้อมกันก็เห็นว่ากรุง ฯ เปนประเทศใหญ่ ไพร่บ้านพลเมืองหลายเพศหลายภาษา ถือลัทธิสาสนาต่าง ๆ กัน ฝรั่งชาติพุทเกตยาดหลวงฝรั่งเศสเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งบ้านเรือนเปนพากภูมซ้านานแต่บุราณมา มีบุตรหลานสืบ ๆ หลายชั่วคนมาแล้ว ฝรั่งชาติพุทเกตกตัญญูรู้พระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัว คนใดที่มีสติปัญญาก็ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงให้มียศถาศักดิ์ตามสมควร จึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ทำวัดสั่งสอนสาสนา หมอมริกันซึ่งเข้ามาเช่าที่ปลูกโรงสวดแจกหนังสือแผ่สาสนาอยู่ที่กรุง ฯ นี้ ก็รู้จักพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ว่าได้เข้ามาอยู่มีความศุขสบาย มิได้มีผู้ใดเบียดเบียน หมอบรัดเลก็ได้แปลหนังสือตำราปลูกฝีดาษแลตำราหญิงคลอดบุตร ส่งให้

เจ้าพนักงานทูลเกล้า ฯ ถวาย หมอยอนก็เปนคนรู้หนังสือไทยหนังสือองกฤษชัดเจน ก็ได้มาช่วยเจ้าพนักงานเขียนหนังสือแปลหนังสืออังกฤษออกเปนคำไทยอยู่เนือง ๆ หมอมริกันเข้ามาทำหนังสือแจกแผ่สาสนาเรื่องความพระเยซูคฤศ มิได้ทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้เหลือเกินก็อยู่ไปได้ด้วยกัน ถ้ากระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ผิดอย่างธรรมเนียม ก็จะต้องขับให้ไปเสียจากบ้านจากเมือง พวกหมอมริกันแลกปิตันต้นหนพ่อค้าอังกฤษเข้ามาตั้งซื้อขายอยู่ที่กรุง ฯ ก็หลายปีมาแล้ว ป่วยไข้ล้มตายลงก็มิได้ฝังศพฝังผีกันตามเพศภาษา พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหากรุณาอันประเสริฐ ก็มิได้ห้ามปรามเกียจกันในทางสาสนาของคนต่างประเทศ เมื่ออยู่ไม่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ผิดกฎหมายประเพณีบ้านเมืองแล้วก็อยู่ด้วยกันไปได้ ความก็แจ้งประจักษ์อยู่ดังนี้ แลคนฝ่ายไทย ถ้าไปอยู่ในบ้านในเมืองแว่นแคว้นของอังกฤษ แลบ้านเมืองอื่น ๆ ก็ดี ก็เปนไพร่บ้านพลเมืองของเมืองนั้น จะกระทำความดีความชั่วสิ่งใดก็สุดแต่กฎหมายประเพณีบ้านเมือง คนเหล่านี้จะยังถือสาสนาของตัวอยู่ ฤๅจะไปถือสาสนาภาษาใด ๆ ก็ดี ล้มตายลงจะฝังศพเผาผีอย่างไรก็สุดแต่น้ำใจของเขา เราก็มิได้เอาเปนธุระ ซึ่งเซอเซมสับรุกจะมาขอทำหนังสือสัญญาด้วยที่ฝังศพฝังผีนั้น เห็นหาต้องการที่จะเปนข้อสัญญากันไม่

ในหนังสือสัญญาข้อ ๔ ของเซอเซมสับรุกนั้นว่า ท่านผู้เปนอธิปไตยครองเมืองเครตบริตัน เมืองอิรลันด์ แลเมืองฮินดูสถานฝ่ายข้างหนึ่ง แลท่านผู้เปนกระษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ ฝ่ายข้างหนึ่ง ยังปลงพระไทย

พร้อมกันจะตั้งคำสัญญาอีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยทางค้าขายแก่กัน ปรารภจะให้การนี้มีประโยชน์ยิ่งมากขึ้นแก่เมืองทั้งสอง ความข้อ ๔ นี้ เสนาบดีปฤกษาพร้อมกัน ซึ่งว่าจะให้เปนประโยชน์ในการค้าขายมากขึ้นนั้นเราหาเห็นความแจ่มแจ้งไม่ ไม่รู้ที่จะโต้ตอบจะเอาเปนข้อสัญญาประการใดได้

ในหนังสือสัญญาข้อ ๕ ของเซอเซมสับรุกนั้นว่า ฝ่ายท่านผู้เปนกระษัตริย์ครองเมืองเครตบริตัน อิรลันด์ แลฮินดูสถานท่านสัญญาไว้ว่าตั้งแต่นี้ไปภายน่าถ้าคนที่อยู่ใต้บังคับกรุงเทพพระมหานครศรีอยุทธยาไปค้าขายแดนอังกฤษ พวกอังกฤษจะทำสิ่งอันใดขัดขวางให้คนไทยเหล่านั้นเสียประโยชน์ในการซื้อขายก็หามิได้ ก็ห้ามเสียมิให้ทำได้ แล้วฝ่ายท่านผู้เปนกระษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ เล่า ท่านสัญญาไว้ว่า ตั้งแต่นี้ไปภายน่า เมื่อคนอันอยู่ในบังคับอังกฤษเข้ามาค้าขายอยู่ณกรุงเทพ ฯ ฝ่ายกรุง ฯ นั้นจะทำสิ่งอันใดขัดขวางให้พวกคนอังกฤษพ่อค้าเหล่านั้นเสียประโยชน์ในการซื้อขายก็หามิได้ ก็ห้ามเสียมิให้ทำได้ ความข้อ ๕ นี้เสนาบดีปฤกษาพร้อมกันว่าณกรุงเทพพระมหานครศรีอยุทธยา สินค้าซึ่งลูกค้าในประเทศนอกประเทศก็ดีจะเอาเข้ามาค้าขาย ห้ามแต่ฝิ่นเปนของชั่ว ไม่ให้ลูกค้าเอามาขายในแว่นแคว้นพระราชอาณาเขตรขาดทีเดียว แต่ฝิ่น, กระสุนฝิ่น, ดินฝิ่นนั้น ถ้าลูกค้าจีน แขก ฝรั่งแลลูกค้าชาติอื่น ๆ ก็ดี จะบรรทุกสลุบกำปั่นเข้ามาก็ให้ขายให้ในหลวงถ้าในหลวงไม่ต้องการซื้อไว้ก็ให้ลูกค้าเอาฝิ่น กระสุนฝิ่น ดินฝิ่นกลับออกไปเสีย ไม่ให้ขายกับลูกค้าแลไพร่บ้านพลเมืองณกรุง ฯ แลสินค้า

อื่น ๆ ก็ตามแต่ลูกค้าจะซื้อขายกันมิได้ขัดขวาง แต่เข้าเปลือกเข้าสาร เปนของต้องห้าม ให้ซื้อให้ขายกันได้แต่ในประเทศซึ่งเปนข้าขอบขัณฑเสมา ถ้าลูกค้านอกประเทศเข้ามาค้าขายจะกลับออกไป ก็ห้ามมิให้ซื้อเข้าเปลือกเข้าสารเปนสินค้า ให้ซื้อไปแต่พอเปนเสบียงกินกลางทางตามเมืองใกล้แลไกล สมควรกับคนที่มาในลำสลุบกำปั่นสำเภาแลเรือปากใต้ ด้วยเข้านี้เปนอาหารแก่ไพร่พลเมือง ทั้งเปนกำลังแก่บ้านแก่เมืองด้วยจึ่งห้ามไว้ ไพร่บ้านพลเมืองจึ่งมิได้ซวดโซเหมือนเมืองประเทศอื่น ๆ ถ้าแม้นฟ้าฝนตกเปนปรกติไร่นาทำได้ผลมาก เม็ดเข้าจะผุราเสียเปล่าจึ่งให้ขายไปนอกประเทศบ้าง แลซึ่งฝิ่นกับเข้าเปลือกเข้าสาร ปืน กระสุนปืน ดินปืนนี้ เปนของต้องห้ามมาแต่บุราณราชประเพณีสืบ ๆ มาแต่ก่อน ซึ่งว่าอย่าให้ขัดทางค้าขายนั้น แต่บรรดาลูกค้าไทยจีน ลูกค้าแขกชาติมห่น ชาติสุหนี่ ชาติสุรัต ชาติมัคราดฝรั่งชาติอังกฤษ ชาติพุทเกต ชาติวิลันดา ที่ไปมาค้าขายอยู่ที่กรุง ฯ ถ้ามีผู้ใดขัดขวางในทางค้าขาย ก็ชอบแต่ลูกค้าจะมาบอกกับพญาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเสนาบดีผู้เปนเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ ก็จะได้ว่ากล่าวให้ นี่ก็หามีผู้ใดมาว่ากล่าวว่ามีผู้ขัดขวางในทางซื้อขายสิ่งใดไม่ แลลูกค้าที่กรุง ฯ ก็ไปค้าขายที่เมืองจีน เมืองสิงหโปรา เมืองใญกะตรา เมืองสำปาหลัง เมืองกุกัง ไปเมืองใดก็ทำตามเมืองนั้น ก็หามีผู้ใดมาว่ากล่าวว่าบ้านใดเมืองใดขัดขวางทางค้าขายไม่ มีแต่พูดกันว่าขาดทุนบ้างได้กำไรบ้าง ด้วยสินค้าขายดีขายไม่ดี กับว่าลูกค้าไปขึ้นร้านขึ้นห้างนั้นซื้อขายสินค้าไม่มีราคา เมื่อจะกลับมาก็ดีสิ่งของให้

เปนผ้าข้างเปนด้ายข้าง สิ่งของต่าง ๆ จะเอาเงินก็ไม่ได้ ได้ยินพูดแต่ดังนี้ ความข้อ ๕ นี้เห็นหาต้องที่ ๆ จะทำสัญญากันไม่

ในหนังสือสัญญาข้อ ๖ ของเซอเซมสับรุกนั้นว่า ท่านผู้เปนกระษัตริย์ครองกรุงเทพพระมหานครศรีอยุทธยา ก็อนุญาตว่า ถ้าข้างอังกฤษได้เห็นชอบจะตั้งกงซุล คือผู้สำหรับรับจะเอาธุระเปนพนักงานจะว่ากล่าวในการซื้อขาย ให้มาอยู่ในเมืองใด ๆ อันเปนท่าจอดในแว่นแคว้นกรุงเทพพระมหานครศรีอยุทธยาก็ให้มาได้ แล้วพนักงานของกงซุลเหล่านั้น คือว่าถ้าพวกอังกฤษอันอยู่ในกรุงเทพพระมหานครศรีอยุทธยาเปนความกันเองก็ดี เปนความกับชาวกรุง ฯ ก็ดี กงซุลเหล่านั้นจะเอาเปนธุระพิจารณาปฤกษากันกับขุนนางในกรุง ฯ ให้ระงับดับความให้สูญจงได้ แล้วฝ่ายท่านผู้เปนอธิปไตยในเมืองอังกฤษเล่าท่านก็อนุญาตว่า ถ้าข้างกรุงเทพพระมหานครศรีอยุทธยาได้เห็นชอบจะตั้งกงซุลไปอยู่ในเมืองใด ๆ อันเปนท่าจอดในแดนอังกฤษ เปนภาระธุระเหมือนกันก็ให้ทำได้เปนเสมอกันนั้น ความข้อ ๖ นี้ เสนาบดีปฤกษาพร้อมกันว่า แต่บุราณมีฝรั่งเศสชื่อวิไชเยนทร์เข้ามาอยู่ณกรุงพระมหานครศรีอยุทธยาคนหนึ่ง วิไชเย็นทร์ละอย่างธรรมเนียมฝรั่งเสีย มาถือประเพณีไทยตามพระราชกำหนดกฎหมายกรุง ฯ เปนคนมีสติปัญญาสวามิภักดิสมัคทำราชการ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินจึงโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้วิไชเย็นทร์เปนขุนนางผู้ใหญ่ ใช้สอยอยู่ที่กรุงฯ ช้านานจนวิไชเย็นทร์เถิงแก่กรรม แต่นั้นมาก็หามีฝรั่งต่างประเทศชาติใดเข้ามาอยู่ณกรุง ฯ อีกไม่ มีแต่ฝรั่งชาติพุทเกตตั้งบ้านเรือนเปนพากภูมอยู่ณกรุง ฯ แต่บุราณมาจนเท่าทุกวันนี้เปนอันมาก ที่เปนขุนนางทำราชการอยู่ใน

ตำแหน่งต่าง ๆ ก็มี เมื่อจุลศักราช ๑๑๘๒ ปีมะโรงโทศก เจ้าเมืองปะตูกันมีหนังสือเข้ามาเถิงเสนาบดีให้กราบบังคมทูลแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ขอตั้งให้กาละลดเปนที่กงซุลแล้วขอที่ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วย ฝรั่งชาติพุทเกตซึ่งเปนขุนนางอยู่ณกรุง ฯ มิความยินดี จึงเรียนกับท่านเสนาบดีรับว่า ถ้ากงซุลจะทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็จะประพฤติตามอย่างธรรมเนียมของไทย เหมือนฝรั่งชาติพุทเกตซึ่งอยู่ณกรุง ฯ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้กาละลดเปนกงซุล ทั้งพระราชทานที่ให้ทำเรือนอยู่ กาละลดอยู่ที่กรุง ฯ หลายปีแล้วลาเสนาบดีกลับออกไปเจ้าเมืองมะเกาให้มัศลินเข้ามาอยู่รักษาที่ซึ่งพระราชทานนั้นไว้จนเท่าทุกวันนี้ มัศลินก็มานิ่ง ๆ อยู่ ไม่มีถ้อยความสิ่งใด สลุบกำปั่นลูกค้าชาติพุทเกตเล่าก็ไม่มีเข้ามาซื้อขายแต่สักลำหนึ่ง ไม่เห็นเปนผลเปนประโยชน์สิ่งไรกับบ้านเมืองฝ่ายเราเลย แลลูกค้าฝรั่ง, แขก, จีน, ต่างประเทศเข้ามาค้าขายณกรุง ฯ มีความสิ่งใดเกี่ยวข้องกันกับลูกค้าณกรุง ฯ ด้วยการซื้อขาย เปนแต่ความเล็กน้อยเจ้าพนักงานก็ชำระว่ากล่าวให้ ถ้าเปนความข้อใหญ่เสนาบดีก็ตัดสินให้ตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมของไทยให้เปนอันสำเร็จแก่กัน ถ้าลูกค้าไปค้าขายหัวเมืองใด ๆ ที่เปนข้าขอบขัณฑเสมากรุง ฯ จะมีความเกี่ยวข้องด้วยเหตุสิ่งหนึ่งสิ่งใด เจ้าเมืองกรมการก็ได้ชำระว่ากล่าวตัดสินให้ตามกฎหมาย อันประเพณีกรุง ฯ แต่ก่อนก็หาได้เคยไปตั้งกงซุลอยู่ที่บ้านใดเมืองใดไม่ เถิงมาทว่าบ้านใดเมืองใดจะมาชักชวนให้แต่งคนไทยไปตั้งเปนกงซุล

อยู่ที่บ้านนั้นเมืองนั้น เราก็ไม่รักจะให้ไปตั้งอยู่ ด้วยไม่เห็นเปนผล เปนประโยชน์อย่างไร จะไปกีดขวางบ้านเมืองเขาเปล่า ๆ หาต้องการไม่ ถ้าลูกค้าฝ่ายกรุง ฯ จะไปค้าขายบ้านใดเมืองใด มีความเกี่ยวข้องสิ่งใด ก็ต้องฟังบังคับตามกฎหมายบ้านนั้นเมืองนั้นจึงจะชอบ เสนาบดีเห็นดังนั้น จึงไม่พอใจที่จะให้คนอังกฤษเข้ามาเปนกงซุลอยู่ในบ้านในเมือง ความซึ่งว่าจะขอตั้งกงซุลนั้นขอเสียเถิด อย่าน้อยใจเลย

ในหนังสือสัญญาข้อ ๗ ของเซอเซมสับรุกนั้นว่า ถ้าแลเรือรบของเจ้าแผ่นดินอังกฤษของกัมปนีที่ครองเมืองอินเดียมีเหตุจะมาเถิงที่จอดเถิงแม่น้ำแห่งใด ๆ ในแว่นแคว้นกรุง ฯ ปรารถนาจะซื้อเข้าของอันสำหรับจะใช้ในเรือ คือเครื่องอาหารแลฟืนเปนต้น ฝ่ายท่านผู้เปนกระษัตริย์ครองราชสมบัติในกรุง ฯ ท่านก็ยอมสัญญาไว้ว่าจะทำได้แล้ว ครั้นจะซื้อเข้าของนั้นยอมให้ซื้อตามราคาอันควรด้วยธรรม ถ้าแลกำปั่นแลเรือรบอันเปนของเจ้าแผ่นดินณกรุงเทพฯมีเหตุจะเข้าในที่จอดแลแม่น้ำใด ๆ ที่เปนเขตรแดนอังกฤษ ฝ่ายท่านผู้ครองเมืองเครตบริตัน เมืองอิรลันด์ เมืองฮินดูสถาน ท่านก็ยอมสัญญาไว้ว่าจะทำได้เหมือนกัน มิได้ขัดขวางสิ่งใดนั้น ความข้อ ๗ นี้ เสนาบดีปฤกษาพร้อมกันเห็นว่า กรุงเทพ ฯ เขตรแดนฝ่ายบกทิศเหนือทิศตวันตกตวันออกกว้างขวางเปนอันมาก ทิศใต้เปนทางซเลบ้านเมืองน้อย ไม่เหมือนฝ่ายซเลข้างอังกฤษใหญ่กว้างมีบ้านเมืองมาก ทั้งมีท่ากำปั่นจอดทุกบ้านทุกเมือง แลหัวเมืองซึ่งขึ้นกับกรุง ฯ ทางซเลฝ่ายตวันตก ตั้งแต่เมืองสงขลาเข้ามาจนฝ่ายตวันออกเพียงเมืองตราดอยู่ในอ่าวซเลเดียวกัน

ปากน้ำคลองน้ำเล็กน้ำตื้นทุกเมือง ไม่เปนที่น่าทอดกำปั่นได้แต่สักเมือง หนึ่ง กำปั่นรบจะมาทอดที่น่าเมืองใด ๆ จะทอดได้ก็แต่ในท้องซเล โดยว่ากำปั่นรบกำปั่นไฟจะเข้ามาณกรุง ฯ ถ้าเปนกำปั่นกินน้ำลึกก็จะ ทอดอยู่ได้แต่ที่นอกสันดอน จะซื้อของใช้สอยในกำปั่นแลของกินเปนต้น ด้วยน้ำแลฟืนประการใด ไทยก็จะต้องช่วยท่านบำรุงให้ได้ซื้อหาไปตาม ราคาลูกค้าซื้อขาย เมืองเปนไมตรีกันจะนิ่งละเมินเสียได้ฤๅ ฝ่าย กำปั่นแลเรือรบของไทยมีเหตุอันใดจะไปที่แดนเมืองอังกฤษ จะต้อง การเครื่องใช้สอยสำหรับกำปั่น แลจะขัดเสบียงอาหารประการใดก็คงจะ ซื้อหาได้โดยสดวก ทุกวันนี้บ้านเมืองเปนไมตรีสนิทกันอยู่แล้วก็เหมือน บ้านเมืองเดียวกัน จะต้องทำสัญญาทำไมเล่า

ในหนังสือสัญญาข้อ ๘ ของเซอเชมสับรุกนั้นว่า ถ้าแลกำปั่น เรือใด ๆ ที่ใช้ธงอังกฤษจะเกยหาดทรายโดนหินแตกอับปางใกล้ฝั่งเขตร แดนกรุง ฯ ฝ่ายท่านกระษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพ ฯ นั้นท่านยอมสัญญา ไว้ว่า ถ้ามีช่องจะช่วยได้จะให้ช่วยจนเต็มกำลัง เก็บเรือเก็บเข้า ของนั้นรักษาไว้ จะได้ส่งคืนให้แก่เจ้าของด้วยดี อนึ่งด้วยนายเรือ ลูกเรือที่เสียดังนั้นกับทั้งเข้าของ ๆ เขา พวกไทยจะรักษาบำรุงไว้ให้ ปราศจากอันตราย แล้วถ้ากำปั่นแลเรือลำใด ๆ ที่ใช้ธงไทยได้ถึงที่ แตกเสียใกล้แดนอังกฤษ ท่านผู้ครองเมืองอังกฤษก็ยอมสัญญาไว้ว่า จะให้พวกอังกฤษสงเคราะห์ช่วยในผู้คนแลเข้าของให้ปราศจากอันตราย ได้ ความข้อ ๘ นี้ เสนาบดีปฤกษาพร้อมกันเห็นว่า กำปั่นลูกค้าใช้ ธงอังกฤษเข้ามาค้าขายณกรุงเทพ ฯ แต่ก่อนมาก็ไม่เคยเกยหินตื้นแตก

แต่สักครั้งหนึ่ง โดยว่าสืบต่อไปภายน่าสลุบกำปั่นใช้ธงอังกฤษเข้ามา จะเกยหินเกยตื้นแตกริมฝั่งที่แห่งใดในแขวงหัวเมืองใดที่ขึ้นกับกรุง ฯ ถ้านายเรือลูกเรือไปบอกผู้รักษาเมืองกรมการรู้แล้ว ก็คงจะช่วยโดยสมควรที่จะช่วยได้ แลเมื่อเดือน ๑ ปีระอโทศก มิศเบนเซนต้นหนกับกลาสีแปดคนขี่เรือบตเข้ามาแจ้งว่ากำปั่นเกยหินแตกที่แดนเมืองเขมรเข้ามาจะขอโดยสานเรือณกรุง ฯ กลับออกไปเมืองสิงหโปรา ฝ่ายเราจึงได้รู้ว่ากำปั่นที่ใช้ธงอังกฤษมาแตกที่น่าเมืองเขมรลำหนึ่ง จึงให้เจ้าพนักงานเบิกเงินหลวงพระราชทานให้สิบตำลึง ด้วยเมตตาแก่คนที่ได้ทุกข์ยากลำบาก จะได้ไปซื้อเสื้อผ้าเสบียงอาหารแจกกันกินโดยทางไมตรี เมืองเขมรเปนเมืองประเทศราชขึ้นกับกรุงเทพ ฯ แผ่นดินเมืองเขมรต่อเขตรแดนกันกับเมืองญวน สืบไปเมื่อน่าถ้ากำปั่นที่ใช้ธงอังกฤษจะมาแตกที่เขตรแดนเมืองเขมรอีก ถ้ารู้แล้วก็จะมีหนังสือไปให้เมืองเขมรช่วยสงเคราะห์ แลกำปั่นสำเภาเรือตัวแงฝ่ายข้างไทยไปค้าขายอับปางลงในเขตรแดนบ้านเมืองฝ่ายอังกฤษ ขุนนางอังกฤษรู้แล้วก็คงจะช่วยโดยเมืองเปนไมตรีกัน จะนิ่งละเมินเสียได้ฤๅ ความข้อนี้จะต้องสัญญากันทำไมมี

ในหนังสือสัญญาข้อ ๙ ซึ่งเซอเซมสับรุกว่า ถ้าเว้นไว้แต่ข้อความที่เปลี่ยนแล้วในหนังสือฉบับนี้ แลที่จะเปลี่ยนในฉบับอันจะสัญญาด้วยการค้าขายนั้น ข้อใด ๆ อันอันเปนคุณเปนประโยชน์แก่เมืองทั้ง ๒ ฝ่ายก็คงจะจำเริญไว้ตามหนังสือสัญญาเก่าที่กัมปนีอันครองเมืองอินเดีย ได้สัญญาไว้กับท่านกระษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพ ฯ ก็ได้จำเริญแต่นี้ไปตราบเท่ากัลปาวสาน ความข้อ ๙ นี้ เสนาบดีปฤกษาพร้อมกันเห็นว่า มีความ

แต่จะให้รักษาหนังสือสัญญาเดิมไว้ ซึ่งเซอเซมสับรุกว่าความสัญญา มา ๙ ข้อครั้งนี้ ความข้อ ๑ นั้นว่า จะให้ทางพระราชไมตรี ๒ พระนคร จำเริญยิ่งขึ้นไปนั้น เราก็มีใจยินดีว่ากล่าวตอบมาในฉบับสัญญาข้อ ๑ แจ้งอยู่ทุกประการแล้ว แลความซึ่งว่ามาในข้อ ๔ นั้น พิเคราะห์ดูก็หาเห็นมีความสิ่งใดไม่ ก็ได้ตอบตามความซึ่งว่ามาในข้อ ๔ นั้นแล้ว แต่ความในข้อ ๕ ข้อ ๗ ข้อ ๘ สามข้อนั้น บ้านเมืองเป่นไมตรีกันอยู่แล้ว ไม่ต้องการที่จะทำสัญญากัน แลความข้อ ๒ ข้อ ๓ ข้อ ๖ สามข้อนั้น เป่นความชอบใจของเซอเซมสับรุก ด้วยคิดเห็นผลเห็นประโยชน์แล้ว จึ่งจะขอทำหนังสือสัญญา ฝ่ายไทยไม่เห็นเป่นผลเป่นประโยชน์สิ่งใด จึ่งหารักทำสัญญาไม่ ได้ตอบความมาแจ้งอยู่ทั้งสามข้อแล้ว แลความในข้อ ๙ นั้น เซอเซมสับรุกว่าให้รักษาหนังสือสัญญาเก่า ซึ่งกัมปนีผู้ครองอินเดียได้ทำสัญญากับกรุง ฯ ไว้ด้วยกัน ก็ให้จำเริญไปตรายเท่ากัลปาวสานนั้น ก็ชอบอยู่แล้ว หนังสือสัญญาเก่าได้ทำไว้แล้วจะเอาไปเสียข้างไหนได้เล่า ฝ่ายเราก็จะต้องรักษาความสัญญาไว้ชั่วกัลปาวสานดังคำเซอเซมสับรุกว่า เสนาบดีประชุมกันปฤกษาความ ๙ ข้อของเซอเซมสับรุกแล้ว จึ่งปฤกษากันต่อไปด้วยความซึ่งเซอเซมสับรุกได้พูดจา กับ ท่าน เจ้าพญาพระคลังว่าที่ สมุหพระกลาโหมที่เมืองสมุทปราการว่า ทางไมตรีที่ได้ทำไว้ครั้งกับตันหันตรีบารนี่เป่นการของกัมปนีเจ้าเมืองมังกล่า เมืองมังกล่าเป่นเมืองน้อยอุปมาเหมือนเมืองนครกรุง ฯ กับกรุงวิลาศเป่นเมืองใหญ่ ชอบจะทำไมตรีกันตามเมืองใหญ่จึ่งจะดี ท่านเจ้าพญาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหมก็ได้ตอบว่าเซอเซม

สับรุกว่าดังนี้ สมควรที่มีสติปัญญามาพูดจาทางไมตรีแล้ว ก็แต่ว่าเมื่อครั้งกปิตันหันตรีบารนีเข้ามาครั้งนั้น ก็ว่ากระษัตริย์ผู้ครองกรุงอังกฤษมีรับสั่งให้กัมปนีเจ้าเมืองมั่งกล่า แต่งหนังสือให้กปิตันหันตรีบารนีคุมสิ่งของเครื่องราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย แด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ขอทำหนังสือสัญญาว่าด้วยการบ้านเมืองแลการค้าขาย ครั้งนั้นกปิตันหันตรีบารนีก็อวดอ้างไปต่าง ๆ ว่าตัวเปนขุนนางผู้ใหญ่แทนกัมปนีเจ้าเมืองมั่งกล่าเข้ามา ฝ่ายเราก็ได้ว่าเมืองมั่งกล่าเปนเมืองขึ้นกับกรุงวิลาศ ซึ่งจะมาทำหนังสือสัญญาการบ้านเมืองนั้น จะสิทธิ์ขาดได้แล้วฤๅ กปิตันหันตรีบารนีว่ากรุงวิลาศอยู่ไกล ฝ่ายว่าข้างอินเดียเจ้ากรุงวิลาศได้มอบให้เจ้าเมืองมั่งกล่าเปนผู้บังคับสิทธิ์ขาด เจ้าเมืองมั่งกล่าจะทำการสิ่งใดๆ ก็ทำได้เหมือนกับเจ้ากรุงวิลาศเหมือนกัน เสนาบดีกรุง ฯ จึงได้ยอมทำหนังสือสัญญากับกัมปนีเจ้าเมืองมั่งกล่า ก็เข้าใจว่าได้ทำหนังสือสัญญากับชาติอังกฤษ เหมือนกับได้ทำสัญญากับเจ้ากรุงวิลาศแล้ว ตามถ้อยคำกปิตันหันตรีบารนีว่าเจ้ากรุงวิลาศมีรับสั่งมา จึงได้รักษาทางไมตรีอันใหญ่ยิ่งทั้งสองพระนครถาวรจำเริญมาจนทุกวันนี้ ซึ่งเซอเชมสับรุกเข้ามาว่าจะทำหนังสือสัญญาอีกนั้น จะเฝ้าแต่ทำหนังสือสัญญาไม่รู้แล้วรู้เล่าดังนี้ กรุง ฯ มีเมืองขึ้นเมืองออกมาก ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินก็มากหลายชาติหลายภาษา ที่จะรับทำหนังสือสัญญาเปน ๒ แยก ๓ แยกดังนี้ จะรักษาความสัญญาทางไมตรียาก ถ้าคนข้างฝ่ายไทยผู้ใดผู้หนึ่งไปทำให้ผิดสัญญาข้างวิลาศฤๅข้างอินเดีย ให้

เกิดการใหญ่ขึ้นจนเถิงเสียทางไมตรีไป นานาประเทศก็จะติเตียนว่ากรุง ฯ ก่อเหตุขึ้นก่อน ความชั่วก็จะอยู่กับกรุง ฯ ไปชั่วฟ้าแลดิน เซอเซมสับรุกเปนผู้มีสติปัญญารอบรู้ในการทั้งปวง เปนทูตถือรับสั่งพระมหากระษัตริย์เจ้ากรุงวิลาตเข้ามาเจรจาการบ้านเมืองครั้งนี้ จะให้เปนผลเปนประโยชน์ทั้งสองฝ่ายโดยยุติธรรม จงพิเคราะห์ตฤกตรองดูตามความแต่ต้นจนปลายให้สมควรกับการนั้นเถิด หนังสือ ๔ ฉบับนี้ได้เขียนเปนอักษรไทย อักษรอังกฤษ กำกับกันทั้ง ๔ ฉบับ ข้อความต้องกัน หนังสือมาณวัน ๔ เดือน ๑๐ แรม ๔ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีจอนักษัตรโทศก

หนังสือเสนาบดีพร้อมกัน มีถึง เซอเซมสับรุก

หนังสือ เสนาบดีพร้อมกันให้มายังเซอเซมสับรุก ซึ่งเซอเซมสับรุกทำหนังสือมาให้ท่านเจ้าพญาพระคลังอีก ๒ ฉบับ เราพิเคราะห์ดูก็ไม่สู้เข้าใจแจ่มแจ้ง ฉบับหนึ่งว่าด้วยการซื้อขายแก่กันกับว่าด้วยพิกัดค่าภาษี ใจความในหนังสือของเซอเซมสับรุกว่า หนังสือฉบับนี้ เปนที่นำน่าแลกำกับเรื่องความว่าด้วยการซื้อขายแก่กัน ซึ่งเซอเซมสับรุกแต่งร่างไว้ แลส่งมายังเจ้าคุณให้พิจารณาในข้อ ๆ ที่ลำดับกันไว้นี้ ก็มีหลายสิ่งอันยอมไว้ให้มีประโยชน์แก่กรุงพระมหานครฝ่ายเดียว เซอเซมสับรุกไว้ใจว่าท่านผู้เปนเสนาบดีทั้งหลายจะหมายดูซึ่งข้อเหล่านั้น จึงจะเห็นว่าอันยอมดังนี้หวังจะได้คิดอ่านจัดแจงให้การซื้อขายนั้นเปนอันดี มีคุณตลอดทั้ง ๒ เมือง เมื่อแต่งร่างหนังสือเปนข้อ ๆ ลำดับกันนี้ก็เล็งเอา

ความว่า ครั้นคนปราถนาจะซื้อสินค้าเปนมากไป คนที่จะขายก็จะจัดแจงทำสินค้าให้มาก ถ้ากำปั่นพ่อค้าอังกฤษเข้ามาค้าขายในกรุง ฯ เปนอันมาก กำปั่นพ่อค้าข้างกรุง ฯ จะไปค้าขายในเมืองแดนอังกฤษยิ่งมากขึ้นเหมือนกัน แล้วถ้าการค้าขายกับประเทศอื่น ๆ ทวีขึ้นมาก ก็จะเปนเหตุให้เมืองกรุงเทพ ฯ เปนสบายปรกติดี ด้วยว่าพวกจีนแลคนชาติอื่นที่อยู่ใต้บังคับของกรุง ฯ ก็จะมีการกระทำเต็มมือเต็มใจ การอันมีคุณแลเงินภาษีส่วยสาอากรที่จะเข้าคลังหลวงก็จะยิ่งขึ้นมากกว่าทุกวันนี้ ในเมืองใด ๆ ถ้าบ้านเมืองสงบสบายตลอดขอบขัณฑเสมาเปนปรกติดีแล้วเงินส่วยสาอากรที่จะเข้าท้องพระคลังหลวงจึงจะมากขึ้น ที่บ้านเมืองเล่าก็จะสบาย อย่างนั้นก็อาไศรยเหตุการค้าขายกันกับประเทศอื่นโดยมาก ถ้าภาษีแลค่าธรรมเนียมแรงนักการค้าขายก็ถอยลง อาณาประชาราษฎรได้ความเดือดร้อนเปนอันมาก เงินที่เข้าคลังหลวงก็น้อยลงน่าที่จะเกิดโกลาหลเสียพระเกียรติยศไป ความอันนี้ถูกกันกับเมืองนี้แลเมืองอื่นทั่วกันไป เซอเซมส์บรุกมิได้สงไสยว่าท่านผู้เปนเสนาบดีในกรุงมิได้เข้าใจความดังนี้ อันจะสงไสยความดังนั้นมิได้ แต่ว่าเซอเซมส์บรุกเห็นความนี้ควรแก่การที่จะปฤกษาหาฤากันจึงชักมาว่า ในภาษาอังกฤษมีคำปราชมาว่า เมื่อไพร่ฟ้ามั่งคั่งบริบูรณ์ ท่านกระษัตริย์บรรธมด้วยดี เมื่อไพร่ฟ้ายากจน ท่านกระษัตริย์มิแต่จะกรรแสงเหตุดังนี้ถ้าท่านผู้เปนเสนาบดีปราถนาจะให้ความศุขแผ่ไปใหญ่ขึ้นมากในกรุง ฯ ทั้งเมืองอังกฤษ แลปราถนาจะให้จำเริญศุขสวัสดิแก่กระษัตริย์ทั้ง ๒ ฝ่าย จึงควรให้เสนาบดีทั้ง ๒ เมืองอุสาหพากเพียรจะให้การ

ซื้อขายแก่กันยิ่งมากยิ่งง่าย อย่าให้ขัดข้องเพราะเห็นแก่ประโยชน์คนหนึ่งสองคน ฤๅเพราะใจสงไสยกันแลกัน ใครผู้ใดมิได้กลัวคนที่เปนเพื่อนกันก็ไว้ใจในเพื่อนคนนั้น แลหาไภยอันตรายมิได้ แลเพื่อนนั้นกลับไว้ใจในเพื่อนที่ไว้ใจในตน แต่ว่าถ้าคนมาสงไสยด้วยเพื่อน น่าที่จะให้เพื่อนกลับมาสงไสยแทน จึ่งมีแต่จะกลัวกันทั้ง ๒ ถ้อยคำภายนอกยังหวานดี แต่ภายในก็กินแหนงชิงชังกัน เปนอย่างไรกับผู้คน กับบ้านเมืองก็เปนอย่างนั้น แต่ว่าฝ่ายกรุง ฯ กับเมืองอังกฤษก็มิได้สงไสยกัน มีแต่จะไว้ใจแก่กัน แลที่ไว้ใจนั้นยืนคาลให้ไว้ใจยิ่งมากดังนั้นแลพระเกียรติยศแห่งกระษัตริย์ทั้ง ๒ จะสูงขึ้นเปนอันยิ่ง เสนาบดีจะเปนใหญ่ แลคนยากจนได้มีอาหารกิน ในคำที่ว่าด้วยการค้าขายทั้งนี้ความปรารถนาอันจะเปนประโยชน์กับอังกฤษแต่สองสิ่งเท่านั้น คือว่าให้ลดค่าธรรมเนียมในกำปั่นค่าปากเรือให้น้อยลงประการหนึ่ง แล้วอย่าให้มีใครพิกัดคาดค่าสินค้า เว้นไว้แต่เจ้าของสินค้า ให้พ่อค้าไทยพ่อค้าอังกฤษซื้อขายแก่กันโดยคล่อง ๆ ไม่มีใครขัดทัดทานนั้น เปนสองประการด้วยกัน การที่จะกล่าวไว้ว่าค่าปากเรือเดี๋ยวนี้เปนมากนัก เหตุดังนี้เรืออังกฤษที่จะมาค้าขายน้อยลำ ถ้ากำปั่นจะมามากเปนหลายลำก็จะทำให้สินค้าที่มีในกรุง ฯ ยิ่งมากขึ้น ครั้นมาหลายลำค่าปากเรือเมื่อรวมกันเข้าก็จะมากขึ้น แลครั้นสินค้าเกิดมากแล้ว ภาษีก็จะยิ่งมากขึ้นเหมือนกัน ถ้าทำดังนี้ที่ลดค่าปากเรือนั้นก็จะกลับเปนประโยชน์แก่กรุงเทพ ฯ เหมือนกันกับเมืองอังกฤษ แลการที่จะซื้อขายกันก็จะ

จำเริญขึ้นทั้ง ๒ ฝ่าย อนึ่งครั้นว่าให้พ่อค้าอังกฤษกับพ่อค้าข้างกรุง ฯ ค้าขายแก่กันด้วยคล่องง่าย มิให้ผู้ใดขัดขวางนั้น เสนาบดีอังกฤษมิได้ปราถนาสิ่งใดอื่น เว้นไว้แต่การที่สัญญาไว้แล้ว ในหนังสือที่เมชะเบอนีช่วยแต่งแต่ก่อน ถ้าจะว่าด้วยน้ำตาลทรายฤๅสินค้าอื่น ๆ ถ้าเจ้าภาษีมาพิกัดคาดค่าไว้แล้ว พ่อค้าจะซื้อสินค้านั้นด้วยคล่องเปนปรกติไม่ได้ ถ้าเจ้าภาษีก็ดีคนอื่นก็ดี ถือฎีกามาคาดค่าสินค้าได้ก็เห็นว่ามีคนอื่นแทรกตัวเข้า มิใช่คนที่จะซื้อมิใช่คนที่จะขายแล้ว ที่จะซื้อจะขายก็ด้วยคล่องด้วยง่ายไม่ได้ อันจะทำดังนี้เปนที่ห้ามแล้วในหนังสือสัญญานั้น ถ้าเจ้าภาษีฤๅคนอื่นมิได้ฎีกาให้อาญาแก่ตัวก็มิอาจที่จะทำได้ ถ้าน้ำตาลทรายนั้นขายได้แต่แห่งเดียว ยังจะว่าขายคล่องถูกต้องกับใจความในคำสัญญานั้นก็หามิได้ เหตุดังนี้เซอเซมสบรุกเห็นว่ามิใช่ข้อใหม่ ๆ เปนข้อที่ยอมไว้แล้วในหนังสือก่อนแล้ว ถ้าได้ถือตามก็จะเปนคุณแลประโยชน์แก่พ่อค้าอังกฤษแลพ่อค้าข้างกรุง ฯ ด้วยให้ซื้อให้ขายกันดี ถ้าจะเอาเข้าของอันเปนสินค้ามาพิกัดค่าให้แรงมากนักก็ขายไม่ได้ คนจึงไม่ทำ ถ้าขายได้ก็ขายแต่น้อย คนทำจึงทำน้อยเข้า ถ้าจะทำให้ดีแก่ผู้ซื้อแลผู้ขาย ก็ให้มีกฎหมายหลวงกำหนดค่าภาษีตามควรแก่ธรรม ครั้นใช้ค่าภาษีนั้นแล้ว ให้เจ้าของสินค้าแลผู้ซื้อตกลงกันเองตามแต่จะได้ อย่าให้คนอื่นแทรกเข้ามาว่าได้จึงจะดี ถ้าแลข้างอังกฤษแลกรุง ฯ คิดอ่านเห็นพร้อมกันตามความที่ลำดับไว้ ในร่างหนังสือสัญญาอันส่งมานี้ ก็จะเปนคุณแลประโยชน์แก่พวกอังกฤษเปนประการใด ก็จะเปนประโยชน์แต่เพียงว่า

การซื้อขายมีกำหนดเปนแน่แล้วจึงจะทวีขึ้นมาก แลประโยชน์อันนี้ได้แก่ชาวกรุง ฯ เหมือนกันกับชาวอังกฤษ ท่านผู้เปนพระมหากระษัตริย์ครองราชสมบัติในกรุงเทพ ฯ ได้ทรงพระกรุณาตั้งพระไทยปรารภจะให้ชาวพระนครอยู่เย็นเปนสุขทั่ว ได้ทรงโปรดปรานต่อพ่อค้าอังกฤษ แลตั้งเปนราชสัมพันธมิตรไมตรีต่อแผ่นดินอังกฤษเปนอันสนิทแล้ว เมื่อพระองค์ทรงพระไทยประกอบด้วยพระกรุณากว้างใหญ่ แลพระปัญญาอันแหลมดังนี้ ก็น่าที่พระองค์จะเห็นชอบในการคิดดังว่ามาแล้วนี้แลยิ่งกว่านี้อิก ถ้าเปนแต่ผู้มีวาศนาน้อยปัญญาน้อย อันจะเปนที่ไว้ใจดังนี้ก็หามิได้ เถิงดังนั้นแล้วเซอเซมสับรุกได้ตริกตรองความเห็นว่าท่านผู้เปนอธิปไตยครองแผ่นดินอังกฤษ ทรงพระไทยถือไมตรีต่อท่านผู้เปนกระษัตริย์เสวยราชสมบัติในกรุงเทพ ฯ เปนอันสนิท เซอเซมสับรุกจึงเห็นว่า ควรที่จะยกสินค้าอันเปนของสำคัญเถิง ๗ ประการด้วยสินค้า ๗ สิ่งนั้นถ้าขุนนางฝ่ายกรุง ฯ จะจัดแจงอย่างไร ๆ ขุนนางฝ่ายอังกฤษไม่ว่าประการใด ถ้าจะให้เจ้าภาษีพิกัดค่าสิ่งเหล่านี้ฤๅไม่พิกัดจะขายฤๅไม่ขายอังกฤษไม่ว่า ถ้าจะถือว่าที่ลดค่าปากเรือเปนที่เสียประโยชน์แก่กรุง ฯ ที่ยอมยกสินค้าให้เปนประโยชน์แก่กรุง ฯ ฝ่ายเดียวเปนที่แทนกันหลายเท่า ฝ่ายเข้าเปลือกเข้าสารคำสัญญาอันส่งมานี้ว่า เมื่อใช้ค่าภาษีแล้วจึงซื้อกันขายกันเอาไปได้ เซอเซมสับรุกเข้าใจว่า เมื่อแรกดูความนี้เหมือนเปนเหตุที่จะขัดได้ แต่ทว่าเซอเซมสับรุกยังเห็นว่า ถ้าเจ้าคุณเจ้าพญาพระคลังกับเสนาบดีทั้งหลายได้พิจารณาตฤกตรองดี ๆ แล้ว จึงจะทราบว่าการนี้คงจะมีประโยชน์มาก

เงินภาษีที่จะเข้าพระคลังหลวงจะมากขึ้น แลอาหารกินในเมืองจะบริบูรณ์ขึ้นมาก ดินในกรุงเทพ ฯ เปนที่เกิดผลดกบริบูรณ์มาก ผู้คนก็มาก ถ้าเอาเข้าเปลือกเข้าสารขายเอาไปเสียจากเมืองเปนอันมาก ๆ คนทั้งหลายจึงจะอุส่าห์ทำนาให้เกิดผลเข้าให้ยิ่งมาก ครั้นเข้ามีมากแล้วราคาแก่ชาวบ้านพลเรือนคงจะถอยน้อยลง คนจนจะได้ซื้อง่าย ๆ ไม่ขัดสนเลย บัดนี้เถิงดินควรแลบริบูรณ์มาก คนปลงใจลงทำไร่นามีแต่น้อย ด้วยว่าเมื่อทำแล้วจะเอาเข้านั้นทำอะไรได้เขาไม่รู้ จะขายไปเมืองอื่นเอาเงินเปนกำไรไม่ได้ห้ามเสียแล้ว ถ้าเอาเข้าเปนภาษีหาบละสลึงค่าภาษีรวมกันจะเปนอันงาม แลเมื่อจะบรรทุกเรือกำปั่นไม่ต้องเก็บภาษีเรือ แลผู้ซื้อผู้ขายจะได้ซื้อขายกันด้วยคล่องไม่มีใครขัด สินค้าทั้ง ๗ ประการที่ยอมให้ไว้แก่กรุง ฯ กับทั้งค่าปากเรือ แลค่าภาษีต่าง ๆ จะเปนเงินเข้าคลังหลวงเปนอันมาก แลเปนที่กำหนดเปนแน่ ถ้าเว้นไว้แต่ขึ้น, ลูกขึ้น, ดินขึ้นเท่านั้น แล้วให้เจ้าภาษีถือแลพิกัดค่าเหมือนทุกวันนี้ ไม่เปนที่ผิดหนังสือสัญญาที่แต่งไว้ในปี ๑๘๒๗ ฤๅมิเปนเหตุที่สงไสยได้ แต่ว่าที่นี้ยกไว้อย่าให้เปนที่เคืองกันเลย ด้วยว่าเซอเซมสับรุกจะใคร่กล่าวให้เจ้าคุณเจ้าพญาพระคลังทราบเปนแน่ว่า เมื่อเซอเซมสับรุกเข้ามาปฤกษาหาฤๅกันคราวนี้ มิได้ปรารถนาที่จะเอาความสิ่งใดอันมิชอบแก่เสนาบดีที่กรุง ฯ เปนที่เคืองใจกัน เอาความนั้นมาว่าหามิได้ มีแต่จะขอให้เจ้าคุณพิจารณาดูในประโยชน์ที่จะเกิดแต่คำสัญญาดังว่ามานี้ แล้วเอาเหตุการทุกสิ่งกราบทูลแก่พระมหากระษัตริย์กรุงเทพ ฯ จะได้ทรงพระปัญญาอันประเสริฐตรัสให้ทราบ อนึ่งอันจะกำหนดค่าภาษี

แห่งสินค้าต่าง ๆ ด้วยการนั้น หนังสือที่สัญญากันกับเมซะเยอนี้ได้ว่า ถ้าขุนนางฝ่ายกรุง ฯ คาดค่าภาษีมากเท่าใด ตามแต่เห็นชอบก็ทำได้ จึงไม่มีห้าม แต่ทว่าถ้าพิกัดคาดค่าภาษีในสินค้าที่เกิดในกรุงให้แรงจึ้ หนักเหลือเกิน ก็เปนที่สำแดงน้ำใจเปนปรากฏว่าหวังจะให้การค้าขาย กันกับคนอังกฤษเสีย แลเมืองทั้ง ๒ จะให้ขาดจากกัน ถ้ากำหนดค่า ภาษีเปนแน่ในคำสัญญาใหม่ได้กำหนดไว้แล้ว ที่หลังพ่อค้าจะทุ่มเถียง กันไม่ได้ ตัดเหตุที่จะวิวาทกันให้สูญสิ้นที เดียวจะคล่องสบายดี เซอเซมสับรุกเห็นว่า มิตรไมตรีที่จำเริญมานานแล้ว ยังจะจำเริญ ยิ่งแม่นยิ่งสนิทกว่าแต่ก่อน ฝ่ายอังกฤษที่ครองเมืองอินเดียได้ทำหนังสือ สัญญากับกรุงอังวะว่า อันพวกพม่าจะมาประทุษร้ายต่อกรุง ฯ ก็หามิได้ แลเปน ๒๕ ปีมาแล้วก็สงบดี ฝ่ายเมืองมลายูเถิงเกิดการกระบถวุ่นวาย ด้วยกัน ก็ยังกันไว้ มิให้เปนอันตรายแก่เมืองไทย แล้วขุนนางฝ่าย อังกฤษเห็นแก่คำสัญญา มิได้บังคับบัญชาในเมืองเหล่านั้น เปน ประการใดเลย อนึ่งคิดอ่านกันด้วยการค้าขายกันนี้ เปนเหตุที่จะให้ ไปมาซื้อขายกันยิ่งมากยิ่งดี ให้ประโยชน์ยิ่งมากแก่เมืองทั้ง ๒ เมือง อันขุนนางอังกฤษจะถือมานะหวังจะให้เมือง ตนเปนใหญ่แต่ท่าเดียวก็หา มิได้ แต่ว่าตั้งใจเหมือนเปนเพื่อนสนิท จะไม่ปิดซ่อนสิ่งใด ตั้งใจ ควรแก่ไมตรีเปนอันดี เห็นประโยชน์ข้างไหนมาชักชวนให้เข้าส่วนเปน ประโยชน์ด้วยกัน ในหนังสือที่กระษัตริย์ใหญ่ทั้ง ๒ ทรงอนุญาตตั้ง สัญญากัน สิ่งใดที่จะเปนประโยชน์แก่เมืองอังกฤษ ก็เปนประโยชน์ แก่กรุง ฯ เหมือนกัน จะแยกกันไม่ได้ ถ้าบุคคลผู้ใดเปนชาวอังกฤษ ก็ดี ชาวกรุง ฯ ก็ดี ได้ปรารถนาให้ความศุขจำเริญไว้แก่เมืองของตน

ผู้นั้นคงปราถนาให้ความศุขจำเริญแก่เมืองทั้ง ๒ ฝ่ายเหมือนกัน เซอเชม สับรุกขอกล่าวไว้ดังนี้ หวังจะให้ท่านผู้เปนเสนาบดีณกรุง ฯ เข้าใจ ประจักษ์ว่า เสนาบดีข้างอังกฤษจะใคร่ทำการแต่โดยสัจเปนสุจริตธรรม สิ้นทั้งนั้น แลเซอเชมสับรุกยังไว้ใจว่า ครั้นเสนาบดีได้พิจารณาดูความ ที่กล่าวมาแล้ว จะเอาไปกราบทูลท่านผู้เปนมหากระษัตริย์ณกรุง ฯ จะได้ทรงพระดำริห์ (สิ้นข้อความฉบับหนึ่ง) ยังอีกฉบับหนึ่งนั้นเซอเชม สับรุกว่า เรื่องความกำหนดการซื้อขายแก่กันเปนหลายข้อลำดับกับ ที่เซอเชมสับรุกส่งมายังเจ้าคุณเจ้าพญาพระคลังจะได้พิจารณา ตั้งแต่ แรกตั้งพระราชไมตรีกับกัมปนีที่ครองเมืองอินเดียฝ่ายหนึ่ง แลมหา กระษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพ ฯ ฝ่ายหนึ่ง ก็ได้รักษาทางพระราชไมตรี สืบกันลงมา แลครั้นในจุลศักราช ๑๑๘๓ คฤศตศักราช ๑๘๒๖ ได้ คิดอ่านกันทำหนังสือกำหนดว่าด้วยค่าปากเรือแลการค้าขายกัน หนังสือ นั้นสำเร็จในเดือนชันนุเอรี ๑๗ ค่ำ ปี ๑๘๒๗ นับแต่ครั้งนั้นลงมา เหตุ การบ้านเมืองผิดกันกับการแต่ก่อนหลายสิ่ง ไม่เหมือนแต่ก่อนแล้ว ครั้นเหตุดังนั้นแล้ว ท่านผู้เปนใหญ่ครองเมืองเกรตบริตัน เมืองอีรลันด์ แลเมืองฮินดูสถานฝ่ายหนึ่ง กับท่านผู้ดำรงแผ่นดินมหานครศรีอยุทธยา ฝ่ายหนึ่ง จึ่งปลงพระไทยพร้อมกันปรารภจะแต่งคำสัญญาใหม่ กำหนด ว่าด้วยทางค้าขายกัน หวังจะให้ไปมาซื้อขายในเมืองทั้ง ๒ ยิ่งมาก ยิ่งคล่อง มีประโยชน์ยิ่งมากทั้ง ๒ ฝ่าย แต่คำสัญญาใหม่จะเปนที่แทน คำสัญญาเก่าก่อนที่ว่าด้วยการค้าขาย แล้วให้คำใหม่นี้ติดเนื่องกันเข้า ที่ปลายหนังสือสัญญาปลูกพระราชไมตรีกับกระษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ อันที่พึงทำสำเร็จแล้วด้วยดี ๏ ข้อ ๑ ฝิ่นเปนของต้องห้ามมิให้ซื้อให้

ขายเลยในแว่นแคว้นกรุงเทพ ฯ ถ้าใครเอาผิ่นมาจับได้ ให้ริบผิ่นนั้นเปนของหลวง แลผู้เอามาให้ไหมเสียเปนเงินเหรียญร้อยแผ่น ถ้ามิได้ใช้เงินให้เอาตัวจำไว้กำหนดหกเดือน ๏ ข้อ ๒ สินค้าทั้ง ๒ สิ่งนี้ คือ น้ำมัน ๑ บึ้น, ลูกบึ้นแลดินบึ้นรวมไว้เปน ๑ เหล็ก ๑ กะทะเหล็ก ๑ เหล็กกล้า ๑ สุรา ๑ ไม้สัก ๑ เปน ๘ ประการเข้าด้วยกัน ทั้ง ๗ สิ่งนี้ยอมให้ไว้แก่กรุงเทพ ฯ ฝ่ายเดียว จะพิกัดค่าภาษีไม่พิกัดตามแต่จะเห็นชอบในกรุง ฯ เรือแลกำปั่นลำใดที่ใช้ธงอังกฤษจะเอาของเหล่านี้บรรทุกเข้ามาขายฤๅจะบรรทุกเอาไปก็มิได้ห้ามเสีย เว้นไว้แต่มีบาดหมายของขุนนางไทยอันเปนเจ้าพนักงานยอมให้จึ่งจะทำได้ ๏ ข้อ ๓ เข้าสารก็ดี เข้าเปลือกก็ดี แลของอื่นทั้งปวงที่เปนสินค้า อย่าให้ต้องค่าภาษี เว้นไว้แต่ตามที่กำหนดไว้ ในคำสัญญาใบนี้ ๏ ข้อ ๔ เว้นไว้แต่สินค้า ๗ ประการที่ยอมให้ไว้แก่กรุงเทพ ฯ ฝ่ายเดียว คนใช้บังคับอังกฤษก็ดี คนใต้บังคับแห่งกรุงเทพ ฯ ก็ดี จะซื้อจะขายกันในกรุงบางกอกก็ดี ในเมืองอื่นอันเปนท่าจอดก็ดี จะทำได้คล่องมิให้ขัดข้องประการใด เมื่อว่าดังนี้ ก็เข้าใจว่าเว้นแต่ค่าภาษีที่กำหนดไว้แล้วเจ้าภาษีจะมาพิกัดคาดค่ามิได้ จะตั้งภาษีสินค้าว่าเปนของขายไปนอกเปนของเข้ามาแต่นอกมาขายนี้มิได้ ผู้ใดอื่นเว้นไว้แต่ผู้ซื้อผู้ขายจะแทรกตัวเข้าทัดทานมิให้ซื้อขายกันคล่องง่ายอย่าให้ทำได้ ๏ ข้อ ๕ ค่าภาษีในน้ำตาลทรายขาวบัดนี้เปนหาบละ ๒ สลึง คำสัญญานี้จะได้ว่าให้แปลกเปลี่ยนกันก็หามิได้ ด้วยสินค้าที่เขียนลำดับกันไว้ข้างบนนี้ก็เหมือนกัน แต่สินค้าอื่นอันมิได้ คิดเปนแทนภาษีที่ใช้ ในของเข้ามา แลของที่เอาไป ข้างนอกจดลงที่นี้ให้ ถือว่า หามีภาษีไม่เลย

เข้าสารนั้นให้เปนภาษีหาบละสลึง		
น้ำตาลทรายขาวหาบละ	๒ สลึง	
ครั่งหาย	๒ สลึง	
เขาสัตวหาบละ	สลึง	คิดเป่นแทนภาษี
น้ำตาลทรายแดงหาบละ	สลึง	
เกลือเกวียนละ	๒ บาท	
ไม้ฝางหาบละ	เฟื้อง	

ที่ใช้ในของเข้ามาแลของที่เอาไปข้างนอก ๑ ข้อ ๖ ถ้ากำปั่นอังกฤษบรรทุกของมาขาย บรรทุกของไปขายข้างนอก ฤๅบรรทุกเข้ามาทั้งบรรทุกออกไปด้วย ต้องใช้ค่าปากเรือวาละ ๕๐๐ บาท วานั้นคิดเปน ๗๘ นิ้วอังกฤษ เมื่อจะวัดปากเรือให้วัดบนดาดฟ้าชั้นบนก็ได้ชั้นสองก็ได้ ให้วัดตามที่กว้างมาก ค่าปากเรือดังนี้ให้คิดเอาแทนภาษีของเข้าออก, ค่าท่าจอด, ค่าร่องน้ำสารพัด ครั้นกำปั่นลำใดใช้ค่าปากเรือดังนี้แล้ว ถึงจะขนของขึ้นที่ ๒ แห่ง ฤๅจะบรรทุกที่ ๒ แห่ง ๓ แห่งในแว่นแคว้นกรุง ฯ มิต้องใช้อะไรอีกในเที่ยวนั้น อนึ่งถ้ากำปั่นอังกฤษลำใดจะเข้ามาในแดนกรุงเทพ ฯ ปราถนาแต่จะซ่อมแปลงเรือที่เสีย ฤๅจะซื้อเสบียงอาหาร ฤๅจะใคร่ถามข่าวรู้ราคาสินค้าเท่านั้น ก็ยอมอย่าให้เสียค่าปากเรือเลย ยังมีเหตุอื่นข้อเล็กน้อยจะคิดอ่านกันต่อภายหลังได้ แลซึ่งเซอเซมสับรุกว่ามาดังนี้อีก ครั้นจะตอบให้เปนข้อ ๆ มา ก็ได้ตอบตามใจความเปนข้อ ๆ มาแต่ก่อนเถิง ๓ ฉบับแล้ว ซึ่งจะทำหนังสือสัญญาความ ๙ ข้อ เราก็ได้ตอบไปทุกข้อทุกข้อแล้ว ซึ่ง

เซอเซมสับรุกจะขอให้ลดค่าธรรมเนียมปากกำปั่นลง จะให้เรียกแต่วาละ ๕๐๐ บาทนั้น ค่าธรรมเนียมสลุบกำปั่นเคยเรียกมาแต่ก่อน ทั้งค่าธรรมเนียมปากกำปั่น ค่าจังกอบภาษี คิดเข้าด้วยกันได้วาหนึ่งเถิง ๒๒๐๐ บาทเสศ เมื่อครั้งกปิตันหันตรีบารนี่เข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางไมตรีแล้วว่าด้วยค่าธรรมเนียมสลุบกำปั่น ขออย่าให้เรียกเปนค่าธรรมเนียมจังกอบภาษีเลย จะขอเสียรวมกันคิดเปนค่าปากกำปั่น ถ้ากำปั่นมีสินค้าเข้ามาให้เรียกวาละ ๑๗๐๐ บาท ถ้ากำปั่นไม่มีสินค้าเข้ามาให้เรียกวาละ ๑๕๐๐ บาท เสนาบดีณกรุงพระมหานครศรีอยุทธยาปฤกษาพร้อมกันเห็นว่าควรจะเปนไมตรีกับชาติอังกฤษ จึงได้ทำหนังสือสัญญาเปนไมตรีด้วยการบ้านเมือง ๑๔ ข้อ การค้าขาย ๖ ข้อ แต่ปีจออัฐศกจุลศักราช ๑๑๘๘ ปี ตั้งแต่นั้นมาเจ้าพนักงานจึงได้เรียกค่าธรรมเนียมปากสลุบกำปั่นที่มีสินค้าเข้ามาวาละ ๑๗๐๐ บาท ที่ไม่มีสินค้าเข้ามาวาละ ๑๕๐๐ บาท จนเท่าทุกวันนี้ ซึ่งเซอเซมสับรุกจะมาขอลดค่าธรรมเนียมลงอีก จะให้เรียกแต่วาละ๕๐๐ บาทนั้น เรายอมให้ไม่ได้ แล้วว่าสินค้าซึ่งเกิดในกรุงพระมหานครศรีอยุทธยานี้ เหมือนเข้าเปลือก เข้าสารที่เปนของต้องห้ามแต่โบราณมา ก็ว่าให้มีภาษีเสียให้ลูกค้าได้ซื้อขายกันเราจะยอมตามใจให้นั้นไม่ได้ ถ้าฉวยทำไร่ทำนาไม่ได้ผล ไพร่บ้านพลเมืองก็จะได้ความอดอยากทรวดโซเสียเปล่า ๆ ของที่ไม่ต้องห้ามลูกค้าเคยซื้อขายกันมาแต่ก่อน ให้ยกเปนของต้องห้ามเอาไว้สำหรับแผ่นดิน พูดจาแต่ตามชอบใจดังนี้สมที่เปนผู้มีสติปัญญาฉลาด คิดอ่าน

มาจัดแจงในการซื้อขายให้เปนประโยชน์เสมอกันทั้ง ๒ ฝ่าย ช่างมีอุสาหพากเพียรแต่งหนังสือมาแต่ต้นจนปลาย ว่ากล่าวยืดยาวทบทวนวนเวียนไม่รู้สิ้นรู้จบ จะมาลบล้างเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีพระนครใหญ่ อันตั้งไว้ได้หลายร้อยปีมาแล้วให้พ้นเพื่อนผันแปรไปเสียนั้น ก็ควรจะยกย่องว่าเซอเชมสับรุกเปนผู้มีสติปัญญาเจรจามาก ตั้งแต่เราเปนขุนนางทำราชการฉลองพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินมาได้ ๗๐ ปีก็มี ๖๐ ปีก็มี ๕๐ ปีก็มี ๔๐ ปีก็มี ๓๐ ปีก็มี ๒๐ ปีเศษก็มี จะได้เคยพบเคยเห็นผู้ใดมาเจรจาความบ้านเมือง ประดุจดังครูบาอาจารย์มาสั่งสอนบังคับบัญชาเหมือนน้ำท่วมป่าท่วมทุ่งเช่นนี้หามิได้ เผ้าแต่ตั้งใจหลงคิดว่ากล่าวจัดแจงในการซื้อขาย จะให้ลูกค้าพานิชเกิดผลเกิดประโยชน์เพลิดเพลินไป ไม่คิดปรานีกับเราทั้งหลายเจ้าของบ้านเจ้าของเมืองบ้างเลย แลหนังสือ ๒ ฉบับซึ่งเซอเชมสับรุกให้มาอีกทีหลังนี้ เสนาบดีข้าทูลลออง ๆ ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนทุกตำแหน่งได้ประชุมพร้อมกันพิเคราะห์ดูหนังสือเซอเชมสับรุกแล้ว จึงได้ตอบหนังสือมาให้เซอเชมสับรุกตฤกตรองดูเถิด ได้เชิญเอาตราท่านเจ้าพญาพระคลังปิดมาเปนสำคัญ ได้เขียนเปนอักษรไทยฉบับหนึ่งอักษรอังกฤษฉบับหนึ่งข้อความต้องกัน หนังสือให้มาณวัน ๖ เดือน ๑๐ แรม ๖ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีจอโทศก

หนังสือ เซอเชมสับรุกให้กปิตันบรุก มิศเซนยอนมายินจมื่นไวยวรนารถ วัน ๒ เดือน ๑๐ แรม ๒ ค่ำ ปีจอโทศก เซอเชมสบรุกได้ใช่

ให้กปีตันบรุก มิศเซนยอนมาให้ ขอให้จัดแจงเรือที่จะส่งเซอเยียมสบรุก ลงไปเถิงกำปั่นที่ปากน้ำ เซอเยียมสบรุกได้ตั้งให้กปิตันบรุก มิศเซนยอน เปนผู้รับหนังสือของเจ้าคุณพระคลัง ตามอย่างของเจ้าคุณตั้งไว้ จะ เปลี่ยนเปนอย่างอื่น ๆ ไปนั้นไม่ได้ อันจะส่งหนังสือที่กรุงเทพ ฯ นี้เปน อันยากอย่างไร เซอเยียมสบรุกก็ไม่อยากที่จะให้มีความลำบาก เมื่อ เจ้าคุณจะอยากส่งหนังสือนั้น ก็ขอให้ลงไปส่งที่กำปั่น จะได้รับให้เหมือน รับหนังสือลอดปลมะสตัน ถ้าเจ้าคุณจะมิได้ปราถนาที่จะส่งหนังสือนั้น แล้ว แลซึ่งเซอเยียมสบรุกเข้ามาหวังจะจำเริญทางพระราชไมตรีนั้น ก็เปนอันสำเร็จแล้ว เซอเยียมสบรุกจะขอลากลับไป เมื่อจะกลับไปนั้น เซอเยียมสบรุกก็ยังถือใจว่า ท่านเสนาบดีทั้งปวงณกรุงเทพ ฯ ได้ ตฤกตรองมากแล้ว ก็จะมีใจปราถนาซึ่งจะทำหนังสือสัญญาตามที่กล่าว มาแล้ว เพื่อความนี้จะได้สำเร็จนั้น จะได้ตั้งผู้ใดผู้หนึ่งที่เปนผู้ใหญ่เปน ราชทูตไปเถิงเมืองลอนดอนอันเปนที่อยู่แห่งกระษัตริย์ เซอเยียมสบรุกขอ ให้ได้จัดเรือส่งลงไปให้เถิงกำปั่นที่ปากน้ำ โดยอันควรแก่เวลามิให้มี ความลำบาก เมื่อเซอเยียมสบรุกจะลาไปนั้น จะให้กปีตันบรุก มิศเซน ยอนมากราบลาเจ้าคุณให้เปนอันสมควรกับทางไมตรี

ครั้นณวันเดือน ๑๐ แรม ๒ ค่ำ เซอเซมสับรุกทำหนังสือให้กปีตัน บรุกที่ ๑ มิศเซนยอนที่ ๒ มาให้หมื่นไวยวรนารถว่าจะลากลับไป ท่าน เสนาบดีจึงได้ทำหนังสือตอบไปเถิงลอดปลมะสตันฉบับหนึ่งส่งให้เซอเซม สับรุก ๆ รับหนังสือแล้วก็ลากลับไปจากกรุงเทพ ฯ

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังตอบ ลอดปลมะสตัน

หนังสือ ท่านเจ้าพญาพระคลังเสนาบดีผู้ใหญ่ณกรุงพระมหานครศรีอยุทธยาแจ้งความโดยยินดี มายังลอดไวเกาปลมะสตันเนคกรันกรอดออคนิโมคเนาเบออริบัด ผู้ได้ว่าการต่างประเทศแห่งนางพญาวิวิกตอเรียพระเจ้ากรุงอังกฤษ ที่มีอาญาสิทธิ์บังคับฝ่ายใต้ฝ่ายเหนือเมืองอิรลันด์แลเมืองฮินดูสถาน ด้วยมีหนังสือให้หิศเอกสเลนเซอเยียมสบรุกเนกกะมันเดอออคนิโมคเนาเบออริเบด เข้าไปจำเริญทางพระราชไมตรีคิดปฤกษาพร้อมกับท่านเสนาบดีที่กรุง ฯ ว่าราชการครั้งนี้เพื่อจะให้เปนไมตรีต่อไป แลเปนประโยชน์กับไพร่บ้านพลเมืองทั้งสองฝ่าย พระเจ้ากรุงอังกฤษเห็นว่าเซอเยียมสบรุกจะเข้ามาว่าด้วยความสิ่งใด ๆ ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยคงจะชอบใจ ถ้าเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยกับเซอเยียมสบรุกเห็นชอบด้วยกันทำความตกลงกันแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวณกรุง ฯ กับนางพญาวิวิกตอเรียพระเจ้ากรุงอังกฤษ จะได้เปนไมตรีอันสนิทมีความจำเริญด้วยกันทั้ง ๒ พระนครนั้น ได้แจ้งความตามหนังสือซึ่งว่าเข้ามาก็มีความยินดีโดยฉันไมตรี ซึ่งได้เปนสัมพันธมิตรรักใคร่ผูกพันกันมาแต่ก่อนช้านาน แลเซอเยียมสบรุกเข้าไปเถิงกรุง ฯ ครั้งนี้ ก็ได้รับรองสมควรโดยราชประเพณีจัดที่ทางให้เซอเยียมสบรุกอยู่ เลี้ยงดูเบิกเงินหลวงพระราชทานให้ซื้อจ่ายของกิน ทั้งสิ่งของเข้าปลาผลไม้ต่าง ๆ ส่งเสียมิได้ขาด แลกำปั่นไฟลำใหญ่ซึ่งเซอเยียมสบรุกขี่เข้าไปเมื่อแรกเถิงปากน้ำกรุง ฯ กำปั่นติดตื้นที่ดอนชเลนอกปากน้ำค้างอยู่หลายวัน ก็ได้เอาเปนธุระโดยทางไมตรีอันสนิท

ให้ผู้รักษาเมืองสมุทปราการ จัดเรือลำเลียงออกไปถ่ายสิ่งของในลำ จนกำปั่นเบาขึ้นออกจากตื้นได้ ช่วยทำนุบำรุงมิได้ขัดสนแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใด แลเซอเยียมสบรุกทำหนังสือมาให้ ๕ ฉบับ ได้รับหนังสือแล้วพิเคราะห์ดูมีความเปนหลายประการ ด้วยเหตุจะทำหนังสือสัญญาใหม่อีก ๙ ข้อ ท่านเสนาบดีปฤกษาพร้อมกัน เห็นว่าคำสัญญาซึ่งกปิตันหันตรีบารนีเข้ามาทำไว้ แต่เมื่อครั้งจุลศักราช ๑๑๘๘ ปีจออัฐศก ความบ้านเมือง ๑๔ ข้อ การค้าขาย ๖ ข้อก็มีอยู่แล้ว ซึ่งจะทำสัญญาต่อไปอีกนั้น ข้างฝ่ายไทยอย่างธรรมเนียมมีมาแต่บุราณราชประเพณีประการใด ก็จะประพฤติไปตามประเพณีบ้านเมือง จะละอย่างธรรมเนียมแต่ก่อนเสียนั้นไม่ได้ จึงทำหนังสือตอบให้เซอเยียมสบรุก ความแจ้งมากับเซอเยียมสบรุกทุกประการแล้ว กรุงฯ รักทางไมตรีกรุงอังกฤษยิ่งนัก ตั้งแต่ศักราช ๑๑๘๕ ปีมะแมเบญจศก การะผัดเข้ามาจำเริญทางไมตรี ไทยก็รักษาทางไมตรีมาจนทุกวันนี้ ขอให้ลอดไวเกาปลมะสตันผู้สำเร็จราชการต่างประเทศ ได้ช่วยทำนุบำรุงทางไมตรียิ่งนานให้ยิ่งสนิทสืบต่อไป ได้เขียนเปนอักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรอังกฤษฉบับหนึ่ง ข้อความถูกต้องกัน หนังสือมาณวัน ๖ เดือน ๑๐ แรม ๖ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีจอนักษัตรโทศก

ณวันเดือน ๑๐ แรม ๗ ค่ำ เมื่อเซอเซมสับรุกจะลงเรือฝากหีบไว้กับนายพานิชใบหนึ่งให้กับพญาวิเศษสงครามฯ เปิดออกดูได้เสือสักลาดดำอย่างฝรั่ง ๒ ตัว กางเกงสักลาดดำตัว ๑ เซอเซมสับรุกเข้ามาอยู่ณกรุงเทพฯ ๓๘ วัน ได้จ่ายของหลวง

ให้เงินซื้อกินเดือนละ ๓ ชั่ง คิดให้ ๒ เดือนเงิน ๖ ชั่ง

นมโควันละ ๖ ทนาน ๒๒๘ ทนาน

เข้าสารขาวคนหนึ่งวันละทนาน เปนเข้า ๖๘ ถัง

น้ำมันมะพร้าววันละ ๑๐ ทนาน ๓๘๐ ทนาน

ฟืนแสมรอนที่กรุงเทพ ฯ ๒๕๐๐๐ ดุ้น

ฟืนแสมขนาดกลางให้ที่ปากน้ำ ๗๐๐๐ ดุ้น

ไต้ ๒๕๐ ใบ

เจ้าพญาพระคลังส่งทุเรียน ลางสาด ผลไม้ดี ๆ ขนมของหวานทุกวัน วันละ ๓ ๔ ๕ โต๊ะบ้าง ใบชากาแฟกินเปนนิจ ดินประสิวละลายน้ำแช่เหล้า แช่น้ำอาบหนัก ๑ ๕๐ กับเรือสำปั้นเก๋งภั้งเขียนลายทองยาว ๗ วา ใน เซอเชมสับรุกไปขี่ที่เมืองอังกฤษลำหนึ่ง

เซอเชมสับรุกลงไปเถิงเมืองสมุทปราการวันเดือน ๑๐ แรม ๗ ค่ำ เพลาบ่าย ๒ โมง รุ่งขึ้นณวันเดือน ๑๐ แรม ๘ ค่ำเพลาเช้าโมง ๑ จมื่นไวยวรนารถให้พญาวิเศษสงคราม หมื่นวรวาทีล่าม โยเสฟ ลงไปเยี่ยมเยียนที่กำปั้น เซอเชมสับรุกเอาหนังสือผนึกกระดาษผนึกหนึ่งกับหีบเปนหีบใส่บุหรี่ผนึกปากหีบ มาส่งให้พญาวิเศษสงคราม หมื่นวรวาทีล่าม โยเสฟ แล้วฝากหีบใส่กล้องส่องมากับโยเสฟว่าให้เอามาให้กับจมื่นไวยวรนารถ❀ พอพญาวิเศษสงคราม หมื่นวรวาทีล่าม

❀ ความปรากฏตามจดหมายเซอเชมสับรุกพิมพ์ไว้ในเรื่องอื่นว่า กล้องส่องเซอเชมสับรุกฝากถวายในพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลได้พิมพ์พระราชหัตถเลขาซึ่งทรงภาษาอังกฤษตอบรับกล้องส่องนี้ไว้ในที่นั้นด้วย

โยเสฟ ลงมาเถิงเรือกำปั่นก็ใช้จักรออกจากเมืองสมุทปราการไปในเพลานั้น จมื่นไวยวรนารถเปิดหีบออกดูเห็นกระดาษห่อปิดตราสลักหลังว่าส่งมายังธะภักดิศรีสุริยวงษ์ ครั้นฉีกกระดาษออกเห็นห่อผ้าใบเย็บแน่นสลักหลังว่า เถิงเจ้าคุณพระนายไวยซึ่งได้รับใช้พระมหากระษัตริย์ ครั้นฉีกห่อผ้าใบออกมีถุงแพรต่วนหุ้มหีบสักหลังว่า มาแต่ราชทูตอังกฤษเถิงท่านเสนาบดีกรุงเทพ ฯ ผู้ได้รับใช้พระมหากระษัตริย์ แก้ถุงออกเห็นหีบปิดไว้ใส่กุญแจ จึงไขกุญแจออกดูมีหนังสือใส่ถุง ๓ ถุง กระดาษเปล่าพับเหมือนหนังสือไม่มีตัวอักษรแผ่น ๑ แพรห่อทองคำใบห่อ ๓ หนังสือ ๓ ถุงสักหลังเถิงเจ้าคุณพระคลังฉบับ ๑ ใส่ถุง ๑ เถิงเสนาบดี ๒ ถุง ทองคำเปนทองใบชั่งได้หนัก ๑๐|๑ สลักหลังห่อทองว่าราคา ๗๒๒ บาท หนังสือเถิงจมื่นไวยวรนารถฉบับ ๑ หนังสือในหีบ ๓ ฉบับ เถิงเจ้าพญาพระคลังฉบับ ๑ เสนาบดี ๒ ฉบับนั้น แปลมีความแจ้งอยู่ในหนังสือนั้นแล้วสิ้นความเท่านี้

๏ ในหนังสือฉบับหนึ่งว่า เซอเยียมสบรุกได้รับหนังสือ ๔ ฉบับของเจ้าคุณพระคลังเอาอ่านดูถี่ถ้วนแล้ว เซอเยียมสบรุกจะลาไป ขอฝากคนในร่มธงอังกฤษซึ่งอยู่ณกรุงเทพ ฯ ใต้บังคับพระมหากระษัตริย์ระวังช่วยสงเคราะห์ด้วย หนังสือนี้เขียนที่ปากน้ำวัน ๒๘ เดือนเซบแตมเบอศักราช ๑๘๕๐ ปี

๏ หนังสือฉบับนี้เขียนสักหลังว่า มาแต่แห่งนางพญาใช้สอยเถิงเจ้าคุณเจ้าพญาพระคลัง ผู้เปนอรรคมหาเสนาแห่งพระมหากระษัตริย์ผู้ครองเมืองไทย พวกอังกฤษซึ่งเปนทูตเข้ามาครั้งนี้ ได้รับสิ่งของ ๆ

ท่านตามอย่างธรรมเนียมไทยซึ่งมีมาแต่โบราณแล้ว ขอให้ท่านเสนาบดีได้รับของทูตตามธรรมเนียมเมืองอังกฤษด้วยยินดีบ้าง หนังสือเขียนที่ปากน้ำวัน ๒๗ เดือนแซบแตมเบอ ศักราช ๑๘๕๐ ปี

๏ หนังสือฉบับนี้เขียนลักหลังว่า ทูตอังกฤษมาแต่นางพญาใช้สอย เถิงเสนาบดีทั้งหลายแห่งเมืองไทย เซอเยียมสบรุกได้อ่านหนังสือของท่านเสนาบดีกรุงไทยรู้แล้ว เซอเยียมสบรุกมีความเสียดายด้วยเสนาบดีในกรุงเทพ ฯ ลืมเสียซึ่งความหนักแห่ง อายุซึ่งจะยืด ยาวไปข้างน่า แลยศศักดิซึ่งพระมหากระษัตริย์ได้ชุบเลี้ยงตั้งแต่งไว้ตามตำแหน่งที่จะให้สูงขึ้นไป แลการที่เคยทำของพระมหากระษัตริย์เจ้าของตัวให้ยืดยาว หนังสือเขียนที่ปากน้ำวัน ๒๘ เดือนแซบแตมเบอ ศักราช ๑๘๕๐ ปี คิดเปนวัน ๗ เดือน ๑๐ แรม ๗ ค่ำปีจอโทศก

๏ หนังสือฉบับนี้เขียนสลักหลังว่า มาแต่แห่งนางพญาใช้สอยเถิงเสนาบดีทั้งหลายแห่งพระมหากระษัตริย์ผู้ครองเมืองไทย

๏ หนังสือ เซอเยียมสบรุก มาเถิงท่านภักดีศรีสุริยวงษ์ ด้วยนึกเสียดายว่าเมื่อยังอยู่ที่บางกอกมิได้พบกัน แลกลัวว่าจะมิได้พบกันกว่าจะไป เพราะว่าจะต้องกลับไปเมืองสิงหโปร์ทีเดียว เราขอบใจท่านหนักหนา เพราะมีอัชฌาไศรยต่อเราเสมอเปนอันดี ถ้าจะได้พบกันต่อไปภายน่า ก็จะให้เปนเหตุให้ยินดีต่อกัน หนังสือเขียนที่กำปั่นนิมมีสิทธิ์ ทอดอยู่ที่ปากน้ำ วัน ๗ เดือน ๑๐ แรม ๗ ค่ำศักราชฝรั่ง ๑๘๕๐ ปี ฯ